

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 323.15(497.4=112.2)"1941/..."

Prejeto: 30. 4. 2013

Še enkrat o selitvi volksdeutscherjev med II. svetovno vojno

ALENKA AUERSPERGER

univ. dipl. komparativistika
Puhova 16, SI-1000 Ljubljana
e-pošta: AAuersperger@yahoo.com

IZVLEČEK

Članek je odmev na predavanje prof. dr. Stanislava Južniča v Arhivu Republike Slovenije 21. februarja 2013 z naslovom »Kočevski Nemci – zametek autohtone manjšine v slovenskem parlamentu? Kaj nam pove urbar iz leta 1494?«.

Dokumenti iz leta 1941: *Razglas, članek Naša vrnitev domov in Seznam politično nezanesljivih Kočevarjev* razkrivajo, kaj je povzročilo odselitev Kočevarjev, katerih navzočnost je (posredno) izpričana že v urbarju iz leta 1494, iz njihove domovine – zaradi katerega govorimo o koncu kočevarske etnične skupine. Pojasnjena je vloga v fūhrerja in v nemški rajh zazrtega vodstva narodne skupine. Člani tega vodstva so po II. svetovni vojni povezali generacije nekdanj nacistificiranih Kočevarjev – za restavracijo nekaterih starih idej pa so pridobili tudi »nemška« družstva, nastala po slovenski osamosvojitvi.

Kočevarji kot volksdeutscherji so bili objekt nacistične preseljevalne politike, s katero je Hitler želel doseči dva cilja, ponemčiti Slovence in izrabiti t. i. nemškoročno kri za »višje cilje«.

KLJUČNE BESEDE: volksdeutscherji, kočevski Nemci, Kočevarji, Wilhelm Lampeter, Richard Lackner, Ludwig Kren, Heinrich Himmler

ABSTRACT

ONCE MORE ABOUT THE RESETTLEMENT OF THE VOLKSDEUTSCHE DURING THE SECOND WORLD WAR

This article is a response to a lecture delivered by prof. dr. Stanislav Južnič at the Archives of the Republic of Slovenia on February 21, 2013 titled »The Gottschee Germans – the Beginning of the Autochthonous Minority in the Slovenian Parliament? What Can We Learn from the 1494 Land Register?«

Based on three documents from 1941 – the Resettlement Proclamation, the article *Our Return Home and the List of Politically Unreliable Gottscheers* – the author aims to reveal what caused the Gottscheers, whose early presence in Gottscheerland was (indirectly) confirmed by the 1494 land register, to move out of their home country, thus signifying the end of the Gottscheer ethnic group. The paper clarifies the role played by the group's leaders and their loyalty to the Führer and to the German Reich. After the Second World War, leadership members organized the formerly nazified Gottscheers. For the revival of some old ideas they even managed to acquire the support of »German« associations, founded after the gaining of Slovenian independence in 1991.

As the Volksdeutsche, Gottscheers were an object of the Nazi migration policy by means of which Hitler aimed to achieve two goals; to Germanise the Slovenians and to use the blood of German origin for »higher purposes«.

KEY-WORDS: Volksdeutsche, Gottscheers, Wilhelm Lampeter, Richard Lackner, Ludwig Kren

Razglas

Razglas z dne 20. oktobra 1941 pomeni sklepno dejanje, dokument, na osnovi katerega je bila Kočevarjem omogočena odselitev iz njihove domovine Kočevske na italijanskem zasedbenem območju v današnji Sloveniji. Izšel je 23. oktobra 1941 v tedniku Gottscheer Zeitung, organu Kočevarjev in nemške narodne skupine. Podpisala sta ga visoki komisar za Ljubljansko pokrajino Emilio Grazioli in nemški pooblaščenec za preselitev dr. Heinrich Wollert.¹ V zvezi z odselitvijo (potekala je od 14. novembra 1941 do 23. januarja 1942) lahko govorimo o »*koncu kočevarske etnične skupine*« v Sloveniji.²

Istega dne, 20. oktobra 1941, in naslednjega, 21. oktobra, so plakati v Posavju in Obsotelju na nemškem okupiranem delu, v na novo imenovani Spodnji Štajerski, v slovenskem in nemškem jeziku že razglašali »*državnopolitične ukrepe na obmejnem območju*« rajha. Razglas je podpisal Himmelerjev pooblaščenec, vodja civilne uprave za Spodnjo Štajersko, dr. Sigfried Uiberreither. To je pomenilo, da se bodo že čez nekaj dni začele deportacije Slovencev, in sicer v glavnem v taborišča Spodnje Šlezije, Brandenburga, na Hannoverško, Turinško, Württembergško, Saško in drugam. Prebivalci niso vedeli, kam jih bodo odgnali. Le slutili so, da bodo njihovi domovi zagotovili naseljevanje Kočevarjev, kot se je polagoma zvedelo »od kmetije do kmetije«; nekateri Kočevarji so si namreč še pred odselitvijo hodili ogledovat kmetije in kraje v Posavju in Obsotelju, kamor so se nameravali preseliti.

Izgon Slovencev je potekal od 24. oktobra 1941 do 30. julija 1942.

Obiski v rajhu, povezovanje z jugoslovanskimi volksdeutscherji

Kočevarji so se intenzivno pripravljali na selitev v rajh še pred Hitlerjevim prihodom na oblast. Prirejali so razne manifestacije, na katerih so slavili Führerja in poveličevali nacistično Nemčijo. Pošiljali so Hitlerju pozdrave z željo, naj misli na njih, na Kočevsko; posamezni predstavniki so iskali priložnost, da bi jim osebno stisnil roko.³

Hitler je sprejel trideset deklet nemške narodnosti z vseh ozemelj volksdeutscherjev na dan državne stranke, aprila 1937 v Nürnbergu. O navzočnosti Kočevarjev na tem srečanju je poročal Gottscheer

Zeitung šele aprila 1941.⁴

Za 30 mladih kmetov iz Kočevske, ki so se udeležili izobraževalnega tečaja v Ulmu, je bil zgodovinski dan 12. marec 1938, dan priključitve Avstrije k rajhu. Na zmagovalnem pohodu po deželi se je Führer 1. aprila 1938 ustavil v Stuttgartu. Tečajniki so pohiteli pred mestno hišo, tam pa je bilo tudi več kot 200 volksdeutscherjev; ob vhodu so stala dekleta v modrih krilih in belih bluzah, vse je bilo okrašeno; v takšnem ozračju so dočakali tople Hitlerjeve besede.⁵

Ko so predstavniki kočevarskih mladih kmetovalcev 16. aprila 1939 obiskali Hitlerja, je M. Röthel zapisala: »*Vedela sem, da je Führer že večkrat pomagal Kočevarjem in da je s prošnjami preobremenjen.*« Zato so mu dekleta ob 50-letnici pripravila darilo. Hkrati je sprejel tudi volksdeutscherje iz Sedmograške, torej iz Romunije. Tudi o tem je poročal Gottscheer Zeitung šele aprila 1941.⁶

So se pri stikih s Hitlerjem delegacije Kočevarjev zavedale, da jih Führer uvršča med volksdeutscherje in nič drugače in da so se znašli tako kot drugi volksdeutscherji leta 1938 v memorandumu nemškega urada kanclerja rajha kot tisti, katerih »*jezik in kultura sta bila prvotno nemška, nimajo pa nemškega državljanstva*«? So se zavedali pomena krvi in rase, ki ga vsebuje izraz Volksdeutsche?

V začetku poletja 1939 se je vrnila z usposabljanja iz Nemčije večina mladih kmetovalcev in strokovnjakov iz Kočevske. Lotili so se preobrazbe kmetijstva, modernizacije vasi. Ob tem ni manjkalo nacionalnosocialističnega duha. Že 6. avgusta 1939 so se zbrali člani kulturbunda na velikem srečanju v Koprivniku. Obiskal jih je celo poslanec volksdeutscherjev v beograjskem parlamentu Franz Hamm.⁷ Hamm je postal v obnovljenem vodstvu jugoslovanskega kulturbunda politični predstavnik, tako kot je bil dr. Sepp Janko predstavnik kulturne dejavnosti in dr. Josef Trischler predstavnik gospodarskih interesov nemške narodne skupine.⁸ Kočevarji so bili sicer tesno povezani z jugoslovansko nemško manjšino. Bili so tudi na ustanovni skupščini jugoslovanskega kulturbunda 20. junija 1920 v Novem Sadu. Tam se je zbralo okrog 2.000 Nemcev iz Banata, Bačke, Baranje, Srema, Slavonije, Štajerske in, kot je bilo že rečeno, iz Kočevja. Srečanje je potekalo pod geslom, ki je potem na najboljši način označevalo dejavnost kulturbunda v Jugoslaviji – »*Zvesti državi – zvesti narodu*«.

¹ Grazioli: Der Hohe Kommissar, str. 3.

² Tschinkel: *The End of the Gottscheer*; Janko: *Weg und Ende*; Frensing: *Die Umsiedlung*.

³ Verderber; Bartelme; Röthel: Gottscheer erleben den Führer, str. 6–7.

⁴ Prav tam.

⁵ Prav tam.

⁶ Prav tam.

⁷ Lackner: »*Ich würde*«, str. 75.

⁸ Geiger: *Nestanak folksdojčera*, str. 20.

Pravila za organizacijo kulturbunda so prevzeli po vzoru enakega dokumenta organizacije češko-slovaških (sudetskih) Nemcev, kot tudi srbske kulturne zveze Prosveta, ki je delovala pred prvo svetovno vojno v Bosni in Hercegovini.⁹

Kočevarji so od jugoslovanskih volksdeutscherjev prevzeli geslo Staatstreue-Volkstreue.¹⁰ Nastopili so deset let po ustanovitvi zveznega kulturbunda, na jubileju v Kočevju in na Gačah pri Črmošnjicah. Popšeeno so prevzemali nacistično propagando; širile so jo dolga leta VDA¹¹, VoMi¹² in krošnjariji. Poleg diplomatskih poskusov zblíževanja z najvišjim vodstvom v Berlinu je potekalo skrivno oboroževanje.¹³

Znak za začetek formiranja posebnih oddelkov na Kočevskem je bil dan z napadom Nemčije na Poljsko 1. septembra 1939. Ta je pomenil začetek II. svetovne vojne. »Še istega meseca je vodstvo kočevskih Nemcev na tajnem sestanku sklenilo, naj se takoj osnujejo oboroženi oddelki, ki so jih poimenovali Volksdeutsche Mannschaft – nemško moštvo. Kot je bila vsa kulturbundovska organizacija izvedena po vzorcu NSDAP, nemške nacistične stranke, tako so tudi svoje moštvo organizirali po zgledu nacističnih oddelkov SA, to je napadalnih in jurišnih oddelkov nacistične stranke«,¹⁴ je zapisal Janko Jarc, ki je dobro poznal razmere na Kočevskem. Ustanovljeno moštvo je bilo sicer moštvo volksdeutscherjev, vendar se takrat niso veliko ukvarjali s pomenom te besede, uveljavljene po letu 1938.

Oblasti so ponovno dovolile delovanje krajevnih organizacij kulturbunda, kratek čas po tem, ko so jih razpustile. Kakšen je bil razlog za to?

»Obnova kulturbunda v letu 1939 je bila dovoljena predvsem zaradi novega, nevarnega zunanjepolitičnega položaja, v katerem se je po začetku druge svetovne vojne znašla Jugoslavija in glede na reciprociteto, odkar so nacistične oblasti odobrile pravila Slovenske prosvetne zveze na Koroškem«, sklepa Dušan Biber.¹⁵

Na Kočevskem so posamezne krajevne skupine nepretrgano delovale ilegalno.

Od pevskih in telovadnih društev k združništvu

Že leta 1923 je nastalo kočevsko pevsko društvo in prevzelo v naslednjih letih negovanje in ohranjanje nemške pesmi ... Gottscheer Zeitung in Gottscheer Kalender pa sta vneto spodbujala nemško narodno zavest. Časopis Slovenec je sicer opozarjal, da grozi nacizem tudi nemški narodnostni manjšini s smrtjo ... Toda drobna opozorila niso imela veljave, saj je desetletja krožila krilatice: *Deutsches Volk, Sonnen-volk auf Erden*. Marsikdo se je spomnil, da je že leta 1905 bral v Slovincu: »Nemški turnarji so se danes odpeljali hajlat na turnarsko slavnost v kranjski Deut-schland v Kočevje.«¹⁶

Marsikdo je poznal tudi Finžgarjeve zgodbe s Kočevskega.¹⁷

»Potem, ko nas je vse prevzela ideja nacionalsocializma, ki je pregnala vpliv liberalistično-zahodne življenjske miselnosti in razbistrila naš življenjski nazor ter njegov pomen, smo tudi mi spoznali, kaj je naša naloga: Domovino pripeljati nazaj k ljudskemu in gospodarskemu ozdravljenju. Spoznanje, da ima domovina veljavo le kot kmečka dežela, nas je pripeljala do tega, da gremo po sledeči poti: Ustanovljena je organizacija naših kmetov kot kmetijska zadruga«,¹⁸ je zapisal nepodpisani uvodničar v članku *Führer, Dir gehören wir!*

Poseben gospodarski odbor je sestavil tudi svoj program s poudarkom na vzgoji narodne skupine v enotnosti in zaupanju nemškega svetovnega nazora in krepitvi kmečkega stanu. »Narodna vzgoja: naloga odbora bo, da bo kočevsko narodno skupino skoval v celoto, vzbudil v srcih ljubezen do grude in jo kot ideal povzdignil in varoval. Vzgoja narodne skupine v enotnosti in zaupanju v smislu nemškega svetovnega nazora (sic!) ob upoštevanju ustreznih določb naše kraljevine. Seveda poudarjamo, da smo zelo pripravljeni držati se tudi navodila naše domovine (sic!), nemškega rajha.«¹⁹ Schober, ki je o tem poročal nemškemu konzulatu v Ljubljano, je prepričljivo za svojo domovino in domovino svojih rojakov štel nemški rajh.

⁹ http://www.drustvosns.org/nemacka_manjina/stefanovice/Goran_Nikolic_The_Vojvodina_Germans_betweeen_the_two_World_Wars.pdf.

¹⁰ Omenjeno geslo zastopa ponovno v zadnjem času uredništvo časopisa Gottscheer Zeitung.

¹¹ VDA – Verein, od leta 1933 Volksbund für das Deutschtum im Ausland, /Društvo (zveza) za nemštvo v tujini/.

¹² VoMi – Volksdeutsche Mittelstelle/ Urad za delo z nemškimi narodnimi manjšinami/.

¹³ Tschinkel: *Zvonovi so umolknili*, str. 234–245; Auersperger: *Iskalcí grala*, str. 80–81.

¹⁴ Jarc: *Partizanski rog*, str. 39.

¹⁵ Biber: *Nacizem in Nemci*, str. 58.

¹⁶ *Slovenec* 33 (1905), št. 133 (10. junija 1905), II priloga str. 4. Vir je posredoval Janez Kos.

¹⁷ Franc Saleški Finžgar je bil kaplan v Kočevju od 2. decembra 1896 do 10. maja 1898. Župnija je imela tedaj enajst podružnic. V svojem delu *Leta mojega popotovanja* opisuje svoje zavzemanje za slovenske pridige, kot pravi, »v dokaj razbujkanem mestu«. Njegova izkušnja je bila ob koncu tamkajšnjega kaplanovanja takšna: »Po mestu se je nekoliko pomirilo, a moral sem se resnično izogibati najbolj zagrizenih hajlovcev, da nisem prišel v boj z njimi. Vsi trezni Kočevarji pa so me kljub slovenstvu radi imeli.« Finžgar: *Leta mojega popotovanja*, str. 83–91.

¹⁸ *Führer, Dir gehören wir!*, str. 1.

¹⁹ Ferenc: *Nacistična raznarodovalna*, str. 562.

Dober zgled so že dajale nemške skupine v Novem Sadu. Tam je leta 1922 začela delovati kmetijska zadruga Agraria in pripomogla k hitri krepitvi gospodarstva tamkajšnjega nemškega prebivalstva; tako se je povečala tudi trgovina z rajhom.

Ob kmetijskem združništvu, še posebej od leta 1933, ko je Hitler prevzel oblast, je »pridobljena iskra narodne (volkisch) ideje vzplamtela tudi v srcih Kočevarjev. Prižgal se je ogenj in ta ogenj nacional-socialističnega svetovnega nazora je zajel postopoma vse Kočevarje in nas naredil odporne proti vsem poskusom Slovencev, da bi nas uničili.«²⁰ Vse jasneje se je kazalo, da postaja kočevarsko združništvo zgolj instrument v rokah stranke in rajha.

Leta 1933 je izšel v Berlinu zakon rajha o dednih kmetijah. Želel je »ob ohranitvi starega nemškega dednega običaja ohraniti kmetstvo kot krvni vir nemškega naroda.«²¹ Dedna kmetija je bilo kmetijsko in gozdarsko posestvo, če je pripadalo osebi, zmožni kmetovanja, in je obsegalo po velikosti najmanj eno njivsko površino za preživetje družine in največ 125 hektarjev. »Lastnik dedne kmetije se imenuje kmet. Lastnik ali posestnik drugih kmetijskih in gozdnih zemljišč se imenuje kmetovalec. Kmet je lahko le tisti, ki je nemške ali po rodu istovrstne krvi.«²²

Po zakonih rajha so se zgledovali tudi v Nemčiji šolani kmetovalci s Kočevskega: »Izpolnjevanje dolžnosti je ponos nemškega kmeta! Zapustiti dedno kmetijo v boljšem in plodnejšem stanju dedičem je kmetu v čast!« sta kot načelo zapisala Wilhelm Lampeter in Martin Sturm. In v uvodu knjižice Gospodarska vprašanja kočevskega kmeta poudarila: »Prišel bo čas, ko bo kočevski kmet ponosen in samozavesten in neodvisen od vsake pomoči zunaj njegove delovne zmožnosti in zemlje. Ponos kmeta in kmetova čast morata biti vedno vogelni kamen kočevarske narodne skupine.«²³

Vodstvo Volksgruppe

Ko so oblasti ponovno dovolile delovanje kulturne in so zaživele krajevne skupine, je bilo izbrano tudi vodstvo narodne skupine, Volksgruppenführung. »Uradno pa je bilo s takim izrazom poimenovano vodstvo šele po italijanski zasedbi,«²⁴ je zapisal v svojih spominih šestdeset let kasneje Richard Lackner, ki je bil tudi sam član vodstva. Naštel je člane vodstva narodne skupine:

»Vodja skupine je bil Josef Schober (rojen 23. 11. 1902), poročen, oče dveh otrok, družabnik žage, ugleden meščan;

Johann Samida (rojen 4. 5. 1879), poročen, 4 otroci, več let je bil župan občine Poljane pri Črmošnjicah, lastnik relativno velike gozdne kmetije na Pogorelcu v Kočevskem rogu. Naloga: vložiti njegove izkušnje v posvetovanja vodstva narodne skupine;

Johann Schemitsch (rojen 24. 12. 1898) poročen, več otrok, gostilničar, kmetovalec in lesni trgovec, župan občine Mozelj. Njegove izkušnje in znanje na gošpodarskem in upravnem področju so imeli pri posvetovanjih veliko težo;

Wilhelm Lampeter (rojen 12. 1. 1916) diplomirani agronom, samski. Leta 1939 je končal študij v Hohenheimu pri Stuttgartu. Vodstvo pri obnovi kmetijstva na Kočevskem;

Martin Sturm (rojen 22. 11. 1911) poročen, 1 otrok. Končal dveletno izobraževanje za praktične kmetovalce pri Kmetijski šoli Ludwigsburg/Württemberg. Zaposlen kot kmetijski svetovalec pri zadrugi Kočevje (skupni pašniki, modernizacija hlevov);

Richard Lackner (rojen 24. 8. 1919) samski, po maturi en semester na Umetniški akademiji v Stuttgartu. Tečaji iz primerjalnega poznavanja umetnosti in elementov ljudske umetnosti, prvak državne skupine v poklicnem tekmovanju Akademije in tehnične visoke šole Stuttgart (gradnja in notranja oprema otroškega doma v švabskem Albu). Iz družinskih vzrokov se je moral vrniti domov. Prevzel je nadaljnji razvoj domače industrije in vodstvo mladine na Kočevskem;

Alfred Busbach (rojen 28. 4. 1908), samski. Diplomirani gozdarski inženir, zaposlen pri gozdni upravi kneza Auersperga v mestu. Sodelovanje pri obnovi moštva v SDKB (Schwäbisch-Deutscher Kulturbundu, op. A. A.), oblikovanje Gottscheer Zeitung-a leta 1941.«²⁵

Takšno vodstvo je priznal tudi Berlin, potem ko je dr. Arko, dolgoletni vodja Kočevarjev, že leta 1938 odstopil.

S Hitlerjem se je kočevarsko vodstvo (Schober, Lampeter in Sturm) srečalo v Mariboru 26. aprila 1941. Potrdil je, kar je v zvezi z njihovo nadaljnjo usodo že 23. aprila 1941 sporočil fuhrer rajha (Reichsführer) SS Heinrich Himmler v Brucku na Muri. Za selitev Kočevarjev je Himmler določil naseljitveno območje v Posavju in Obsotelju, za ljubljanske Nemce pa sprejemno območje na Koroškem in Gorenjskem. Vdanost Hitlerju se je v zapisih časopisa Gottscheer Zeitung stopnjevala iz tedna v teden, dokler niso bile 22. maja 1941 zapisane za Kočevarje odločilne besede, da jih Hitler kliče nazaj v rajh. Kje je ta rajh, je vedelo le najožje vodstvo, Gottscheer

²⁰ Führer. Dir gehören wir!, str. 1.

²¹ Darré: *Neuadel aus Blut und Boden*, str. 229–244.

²² Prav tam.

²³ Lampeter; Sturm: *Die Wirtschaftsfragen des Gottscheer Bauern*.

²⁴ Lackner: »Ich würde ..., str. 78.

²⁵ Lackner: »Ich würde ..., str. 78–79.

Zeitung pa je objavil kraj naselitve šele 17. novembra 1941, potem ko sta bila že objavljena oba razglasa, o izgonu Slovencev in naselitvi Kočevarjev na njihove domove. Dr. Heinrich Wollert je pojasnil, da je kočevskim Nemcem dodeljen prostor v brežiškem trikotniku, v pasu ob spodnjem toku Save, ob Krškem in potoku Sotle. Obetal je plodno zemljo ob sotočju rek, obdano s hribi in gorami, kjer uspeva vinska trta, središče tega območja pa je mesto Brežice. Tudi drugi nemški poznavalci so opisovali *Spodnještajerski trikotnik* v najlepši luči in kot »najjužnejšo točko naše velikonemške države« ..., »ki se nam zdi kot dragulj«. ²⁶ Obljubljeno je omajalo še zadnje, ki so omahovali pri selitvi.

Prostovoljna odločitev

Razglas, podpisan 20. oktobra 1941, s katerim so dobili kočevski Nemci prosto pot za odselitev iz domovine, ni nagovarjal ne Kočevarjev ne kočevskih Nemcev, ampak volksdeutscherje. Komisar Ljubljanske pokrajine oziroma Ljubljanske province in nemški pooblaščenec za naselitev sta »dajala javnosti na znanje« v strogem pravnem jeziku, kakšne formalnosti morajo opraviti pred zadnjo odločitvijo. Izpostavljeni sta bili vlogi prvega moža na zasedbenem italijanskem območju Graziolija in za njim zastopnika bodočih nemških preseljencev Wollerta. Pri odselitvi so imeli prav tako pomembno vlogo občine in svetovalci ter poznavalci družin, ki so se želele preseliti.

V razglasu je posebej ločen stavek: *Die Umsiedlung ist für die einen wie für die anderen freiwillig*. S tem je bila dana kočevskim volksdeutscherjem in osebam z nemškim državljanstvom prosta volja za odločitev o preselitvi na nemško zasedbeno območje.

Za Slovence iz Posavja in Obsotelja ni bilo takšnih formalnosti. Od svojega praga so se poslovili v naglici in pogosto brez osebnih dokumentov. Najprej so jih odgnali v Brestanico, v Rajhenburg. Tam so dobili na kovinski ploščici odtisnjeno številko; ta *svetinja* je postala njihov osebni dokument na poti v neznan, v rajh.

Grajski hlevi v Rajhenburgu, lager Schweitzer Garten v Mühlhausnu v pokrajini Thüringen, lager Schenepfenthal pri Waltershausnu (Gotha), lager Plauscher Grund v mestu Plaue pri Arnstadt, lager Arnstadt v mestu Arnstadt/Thüringen, zbirno taborišče Slovencev, ki so nazadnje pričakovali vrnitev v domovino. Janez Ivan Jazbec, ki je tako razvrstil svoja taborišča, je le eden izmed 37. 000 iz Posavja in Obsotelja izgnanih

Slovencev.²⁷ Odhod od doma v Gornjih Skopicah ni bil prostovoljen. V vas njegovih staršev so se naselili Kočevarji iz Oneka, XI. šturm.

Ana Žabkar pa se je spomnila le nekaterih lagerjev: *Rajhenburg, Triangel, Bad Lautenberg, Rudolfstadt., München ... in nazadnje Bergen-Belsen*. »Tam je bilo tudi koncentracijsko taborišče, tako, da sem veliko videla hudih stvari in strašnih.«²⁸

Večina od 37.000 izseljenih Slovencev tako imenovanega tretjega vala je vsa štiri leta ostala v izgnanstvu.

Glavni obrisi narodnopolitičnega vrednotenja Slovencev se kažejo v pregledu, ki ga je glavni štabni urad 16. novembra 1942 poslal Himmlerju.

Razsajeno je bilo skupaj ... 37.000 Slovencev.

Od tega na osnovi rasnih in političnih pregledov pripoznanih za sposobne za ponemčenje ... 11.000.

Od 11.000 sposobnih za ponemčenje je v starem rajhu napoteno na stalna delavna mesta in v lastna stanovanja skupaj z družinskimi člani ... 8.000.

V taboriščih Urada za delo z nemškimi narodniki manjšinami (Volksdeutschen Mittelstelle) je torej danes še nesposobnih za ponemčenje ... 26.000.

Sposobnih za ponemčenje ... 3.000.

V tem času so Slovenci, nesposobni za ponemčenje, živeli v taboriščih in so kot tujerodni delavci razporejeni v vojaško pomembnih obratih.²⁹

Gottscheer Zeitung je 17. novembra 1941, ko je bilo preseljevanje Kočevarjev na vrhuncu, poročal, da so »prejšnji prebivalci v najboljšem redu preseljeni in so prav tako dobro oskrbovani. Za te prebivalce bo, kot je predvideno, zagotovljena polna odškodnina za premoženje, ki so ga zapustili. Pisma in poročila teh ljudi povedo, da so na novem naselitvenem območju dobro sprejeti in da gledajo v prihodnost polni upanja.« Ohranjena številka časopisa Gottscheer Zeitung v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani ima ob strani članka, ki je tako opisoval položaj slovenskih izgnancev v rajhu, grenko opombo: »Višek cinizma, ko so vendar v Šleziji in drugod od pomanjkanja umirali.«³⁰

Naša vrnitev domov

Že omenjeni suhoparni razglas o odselitvi Kočevarjev in ljubljanskih Nemcev spremlja na isti,

²⁷ Jazbec: *Odsev časa*.

²⁸ Auersperger: *V neizbrisnem spominu-Im Langzeitgedächtnis*. Dokumentarni film, na sporedu 30. 12. 1997 na TV SLO, 50 minut.

²⁹ Frensing: *Die Umsiedlung*, str. 60.

³⁰ Wollert: *Gottscheer Deutsche!*, str. 1.

²⁶ Lange: *Unsere alte Ostmark Österreich*, str. 69–71.

Štabni vodja Wilhelm Laforce, Wilhelm Lampeter (v sredini) in Martin Sturm na gradu Rajhenburg
Vir: Muzej novejšje zgodovine.

3. strani časopisa *Gottscheer Zeitung*, 23. oktobra 1941 članek **Naša vrnitev domov**. Podpisal ga je Wilhelm Lampeter. V toplem nagovoru sporoča svoji narodni skupini, da je prišel čas, ko bodo lahko izpolnili izjave za preselitev oziroma opsijske prijave (*Optionserklärungen*)³¹ in pripuščeni na transport (*durchschleusen* – spraviti skozi, peljati/voditi skozi). Pregledi naj bi potekali v posebnem vlaku osrednjega vselitvenega urada (*Einwandererzentralstelle* – EWZ), ki bo prav za ta namen postavljen na železniški postaji Kočevje. Predhodnica tega vlaka je prišla v mesto, še preden je bil objavljen razglas o preselitvi. Najprej so vodje šturmov dobili navodila o opsijskem postopku in pregledu, vlak EWZ pa je pripeljal dva dneva pred objavo razglašja.

Ukaz za izdelavo posebnega vlaka za naloge EWZ je izdal Himmler (26. avgusta 1940) na pobudo Heydricha.³² General SS Reinhard Heydrich je postal dve leti kasneje *avtor* tako imenovane dokončne rešitve (*Endlösung*). Časopis *Slovenec* je 9. novembra 1941 napovedal »*Vlak nemškega selitvenega urada v Kočevju*« kot velik tehnični dosežek in dodal, da so ga že uporabili za preselitev Nemcev iz baltskih držav v Nemčijo ter da je bil »*v Bukovini in Besarabiji, kjer je bilo v njegovih uradih pregledano 50.000 državljánov.*«³³

Preseljenci so vstopali na vlak v četrtem vagonu, ker je bilo tam prijavno mesto. Tam so oddali osebne podatke in pripravili dokumente za nadaljnji postopek. V naslednjem vagonu, v oddelku za fotografiranje, so naredili fotografijo za potni list in rentgenski posnetek. Potem je bil na vrsti zdravstveni oddelek, ki je hkrati vključeval za preseljence neznani – rasni

oddelek. Naslednji vagon se je imenoval oddelek za državljanstva, v njem pa so ugotavljali status državljanstva. Tam so sprejemali prošnje preseljencev za državljanstvo, do njega pa so imeli pravico šele po prestopu nemške meje. Po ugotovitvi poklicnih kvalifikacij v poklicnem oddelku pa je sledila končna preveritev.³⁴

Posebna komisija je opravljala delo v odročnih krajih. V Črmošnjicah je bil denimo pregled šturma (šturm je nacistični izraz za enoto v velikosti čete) 19 (Poljane), 20 (Planina), 22 (Blatnik), 23 (Črmošnjice) in 25 (Maverlen). V okviru šturma Poljane (danes Kočevske Poljane) je bilo pregledanih 349 optantov. Od teh je bilo 347 oseb določenih, da se smejo odseliti v Posavje in Obsotelje, dve pa v stari rajh. V okviru šturma Črmošnjice je bilo pregledanih 1.056 ljudi, od teh se jih je 985 lahko odselilo v Posavje in Obsotelje, 70 v stari rajh, ena oseba pa je bila odklonjena. Pri opciji v poljansko-črmošnjiški dolini je pomembno vlogo odigral štabni vodja Johann Samida s Pogorelca, saj je že veliko let pred vojno kazal svojo nacistično usmerjenost. Glavno besedo pri opsijskem postopku pa je imel seveda Wilhelm Lampeter, ki je nekajkrat analiziral položaj, napadal krog tistih, ki se niso želeli odseliti s Kočevskega in sestavil celo **seznam politično nezanesljivih Kočevarjev**.

Čeprav so pet dni pred razglasom, ki sta ga podpisala visoki komisar za Ljubljansko pokrajino Emilio Grazioli in nemški pooblaščenec za preselitev dr. Heinrich Wollert, izšla pisna navodila nemškega pooblaščenca za preselitev,³⁵ je ostalo precej nejasnosti. Največ v zvezi z gospodarskimi določbami oziroma poglavjem A, v katerem je bilo popisano, katero premoženje lahko vzamejo preseljenci s seboj. V točki 2. je bilo določeno, da lahko vzamejo volksdeutscherji s seboj na preselitveno območje tretjino živine, toda najmanj eno glavo vsake vrste.

Posamezni primeri govorijo o dramatičnih trenutkih, povezanih s preselitvijo, ki jih je še poznega novembra, potem ko je opsijski rok že potekel, reševal vodja moštva, major SS Lampeter. Pisno je prosil gospoda Herberta Knutha, pooblaščenca za območje Kočevskega, in Norberta von Wurzbacha, vodjo transporta, da bi pri preselitvi gospe Anne Hotschewar upoštevali nova dejstva, in sicer: »*Včeraj je potrjena ločitev zakona gospe Anne Hotschewar iz Gorenja št. 20, iz šturma II s Slovincem Hotschewarjem, ki se noče preseliti. Oba otroka sta njej dodeljena.*

Gospa Anna Hotschewar, roj. Stine, se preseli z obe-

³¹ ARS, AS 1620, šk. 7, Kartoteka Kočevarjev – optanti.

³² Leniger: *Nationalsozialistische »Volksumsarbeit*«, str. 169.

³³ Vlak nemškega selitvenega urada v Kočevju, str. 2.

³⁴ Prav tam, str. 172.

³⁵ ARS, AS 1620, šk. 7, Merkblatt für die Umsiedlung, Der Deutsche Umsiedlungsbevollmächtigte, 15. oktober 1941.

ma otrokoma k bratu Josefu Stineju iz Šalke vasi št. 19. Torej ne bo preseljena s šturmom II iz Gorenja, ampak s šturmom XII iz Šalke vasi. Poleg nekaj kosov pohištva in obleke bo omenjena lahko vzela s seboj eno svinjo in kravo, kar ji je dovolilo že sodišče.«³⁶

Natančno nemško končno poročilo osrednjega vselitvenega urada EWZ, ki je pregledoval optante v Kočevju, Dragi in Črmošnjicah, pravi, da je dobilo oznako ST, to je pomenilo preselitev na Štajersko, 11.110 oseb, oznako A je dobilo 571 oseb, to je pomenilo odselitev v stari rajh, 66 oseb pa je bilo pri opciji zavrženih.³⁷

Posamezniki so oddajali prijave za preselitev Nemškemu pooblaščenca za preselitev v Ljubljani tudi zunaj roka. Na primer: Erwin Franz Matzelle in žena Stefanie sta podpisala prijavo 8. aprila 1942. V rubriko narodna pripadnost je mož zapisal *deutsch*, žena pa *slowenisch*. Enako tudi za očeta obeh. Pri materi pa je mož zapisal, da je bila nemške narodnosti, žena pa, da je bila mati Madžarka. Prišli so iz Banata.³⁸

Družine iz mešanih zakonov je štel Lampeter kot politično nezanesljive, »*kajti vedno obstaja možnost, da bi Slovenci lahko zvedeli zaupne stvari preko slovenskih zakonskih partnerjev.*«³⁹ Na podoben način je vodja moštva razvrščal duhovnike.

Manjši del prebivalstva na Kočevskem, zlasti nekateri duhovniki, je namreč nasprotoval preselitvi. A Berlin je odločil.

Čprav se je večina odselila le kakšnih sto kilometrov daleč, vrnitev potem, ko so sprejeli nemško državljanstvo, skorajda ni bila mogoča. Kot Kočevarji, kot etnična skupina, so prenehali obstajati.

Vili Lampeter, učenje marljivo, vedenje dostojno

Kdo je bil torej mož, ki mu je pri petindvajsetih uspelo prepričati narodno skupino, ki je več kot 600 let živela med Slovenci, da se odloči za preselitev s Kočevskega, iz domovine v pradomovino, v rajh?

Lampeter Franc Vilko – kot je zapisano njegovo ime v vpisnici I. razreda za šolsko leto 1928/29 realne gimnazije v Kočevju – je bil rojen 22. januarja 1916 v Dolgi vasi pri Kočevju. Pod ocenami stoji zaznamek: *Učenje – marljivo, vedenje – dostojen*. Matematiko je imel *odlično*, petje, risanje, lepopisje, srbohrvaški in slovenski jezik: *zadostno*, veronauk: *do-*

bro ... Splošna opomba je kratka: *Se bo, ko se privadi učnega jezika, razvil.*

V II. razredu je precej napredoval: veronauk, ki je napisan v vpisnici pred vsemi predmeti in ocenami, je imel *prav dobro* tako kot zgodovino in petje, slovenski jezik *dobro* tako kot risanje, lepopisje, zemljepis, prirodopis. Telovadbe je bil v drugem razredu tako kot v prvem razredu oproščen. Opomba: *Se bo, ko izginejo težave učnega jezika, še bolje razvil.*

Tretji razred je preskočil z dodatnimi izpiti.

V IV. razredu, pri razredniku Franju Uršiču, je bil več kot dober. Pravzaprav je imel oceno dobro samo pri slovenščini, srbohrvaščini, fiziki, kemiji, risanju in telovadbi. Veronauk, francoski jezik, zgodovino, fiziko, matematiko, higieno in vedenje je imel *prav dobro, nemščino odlično*. Vedenje: *vljuden, malo robot*. Splošno: *premalo odkrit*.

Opomba: 19. decembra 1931 kaznovan z ukorom razrednika zaradi nespodobnega obnašanja.

V V. in VI. razredu je bil marljiv. Novembra 1933 je dobil ukor razrednika zaradi neposlušnosti in 30. aprila 1934 ukor učiteljskega zbora zaradi neprimerne vedenja. Zaznamek: Učenje: marljiv z malo izjem. Vedenje: odločen, resen fant. Telesni *nedostatki*: popolnoma zdrav. Ima očima. Hodi v šolo od daleč slednji dan.

Kaznovan je bil tudi v VII. razredu, v VIII. razredu pa je bil na plenarni seji profesorskega zbora 29. oktobra 1935 izključen iz šole.⁴⁰

Nekatero kazni je drobnji fantič dobil spomladi 1933., ko se »*vsii Nemci radostno in globoko pretreseni zahvaljujejo Bogu, da je nemškemu narodu ... v najstrašnejših usodnih urah,*« kot je zapisal časopis *Deutsche Zeitung* v Celju, »*poslal pravega moža.*«⁴¹ Führerja.

Franc Vilko je odpotoval v Berlin. Kot Wilhelm Lampeter se je vpisal na gimnazijo, imenovano po pesniku in filozofu Lessingu Lessingova gimnazija, jo dokončal in leta 1936 maturiral. Nato je obiskoval visoko kmetijsko šolo v Hohenheimu pri Stuttgartu, diplomiral in se leta 1939 po vrnitvi v domovino lotil gospodarske in družbene preobrazbe na Kočevskem. Maja istega leta je postal vodja moštva (Der Mannschaftsführer).⁴²

Na izobraževalnih taborih (Schulungslager) je propagiral boj proti univerzalističnemu razumevanju sveta: liberalizmu, komunizmu, katolicizmu. Na zbirališčih, ki niso bila dostopna Slovencem, so se pojavile teme, kot so: o nemškem narodu, Adolf Hitler in njegov narod, vzgoja mladine v nacionalsoci-

³⁶ ARS, AS 1620, šk. 7.

³⁷ Frensing: *Die Umsiedlung*, str. 167.

³⁸ ARS, AS 1620, šk. 7, *Umsiedlungserklärung*.

³⁹ Abschrift aus Film 306, National Archives (Ende Oktober 1941, erschlossen im Zusammenhang mit EWZ-Berichten), Liste der politisch unzuverlässigen, (Seznam politično nezanesljivih Kočevjarjev). Kopija pri avtorici.

⁴⁰ SI ZAL, KOČ. 86. Gimnazija Kočevje, šk.: 6, 7, 8.

⁴¹ Biber: *Nacizem in Nemci*, str. 51.

⁴² de. wikipedia.org/wiki/Wilhelm_Lampeter.

alistični državi, nemška mistika mojster Eckhart in Paul de Lagarde, nordijski človek, kmet v nacional-socialistični državi, Amerika in nemštvo ...⁴³

Bolj ko se je bližal čas odselitve, pogosteje so se zbirali. Na taborih, na primer v Starem Taboru pri Črmošnjicah, so dvigali zastavo s kljukastim križem, korakali po vaseh, peli pesmi in jih še poudarjali z bobni in pihali, okrašenimi z insignijami z enojnim runom Sieg.⁴⁴ Po pozdravnem govoru Wilhelma Lampetra, vodje moštev, sta zadoneli pesmi Deutschland heiliges Wort (Nemčija, sveta beseda) in Vom Rinsequell zum Kulpastrand (Od izvira Rinže do obale Kolpe). Ta je postala z leti himna Kočevarjev.⁴⁵ Napisal jo je Josef Obergföll leta 1875 kot Wacht an der Kulpa (Straža na Kolpi). Prenovljena kaže politično usmeritev kočevskih Nemcev pred drugo svetovno vojno. Z njo je bil dopolnjen tudi članek *Wir wollen heim ins Reich!* (Hočemo domov v rajh!), objavljen 17. julija 1941, na prvi strani časopisa Gottscheer Zeitung. Wilhelm Lampeter se je podpisal pod članek kot vodja moštva (Der Mannschaftsführer). (In ne kot vodja narodne skupine.)⁴⁶

Mladina se je zbirala na izobraževalnih shodih v Kočevju,⁴⁷ v Svetlem Potoku,⁴⁸ v Starem Logu,⁴⁹ na Krempi⁵⁰ in na planjavi pri že omenjenih Črmošnjicah.⁵¹

Leta 1940 je izdal Lampeter skupaj z Martinom Sturmom knjigo *Gospodarska vprašanja kočevskih kmetov*. Delo obeh strokovnjakov za kmetijstvo je povezano s prepričanjem, da bi bilo potrebno na

Kočevskem preurediti kmetijstvo in preprečiti odliv prebivalstva v Ameriko, saj je živel tam že več Kočevarjev kot doma. V duhu nacionalsocializma zastopata nekatere poglede Waltherja Darréja, ki je zasnoval teorijo Blut und Boden. Tako kot bi morala Nemčija poskrbeti za samozadostnost v hrani, bi morali tudi na Kočevskem dvigniti raven pridelave hrane. Po služenju vojaščine v jugoslovanski armadi se je Lampeter vrnil v Kočevje in še pred italijansko zasedbo Kočevske imenoval sebe za okrajnega glavarja. 13. aprila 1941 se je vselil v grad Auerspergov v Kočevju. Po desetih dneh ga je od tam odstranila italijanska armada.⁵²

Nadaljeval je priprave na preselitev. Še pred preselitvijo ga je Himmler povišal v majorja SS. Kot član NSDAP je imel številko 9,547.990.

Decembra 1941, po preselitvi večine Kočevarjev v Posavje in Obsotelje, je Lampeter z zadovoljstvom zapisal: »Ne stojimo več na prednji straži Nemčije, končno smo vrtnjeni k veliki sili – Nemčiji« ... »Kot smo strnjeno korakali v stari domovini, bomo tudi v novi domovini. Kot smo v stari domovini, bomo tudi v novi preživljali nedelje na gorah, se zbirali tisoči pri jutranjih slavjih in doživljali Boga, naravo in nemško bit«, je spodbujal nezadovoljneže.⁵³

Zaradi slabih razmer na preselitenem območju se je pritožil v Berlin. Vodja SS rajha (*Reichsführer* SS) Himmler ni imel razumevanja za položaj kočevskih Nemcev v Posavju in Obsotelju, odstavil je vodstvo kočevskega moštva (*Gottscheer Mannschaft*)⁵⁴ in Lampeterja degradiral.

Wilhelm Lampeter je zapustil Brežice in se za nekaj časa vrnil v Nemčijo. Postal je vojak bojne enote SS (*Waffen-SS*), 30. junija 1942 je bil vpoklican v oklepno pehoto SS 4. regimenta z imenom »Der Führer« v Stralsund, 7. oktobra 1942 je bil prestavljen k 11. prostovoljski oklepni pehotni diviziji SS »Nordland«. Pri neki akciji v kalmiški stepi na vzhodni fronti je bil 15. januarja 1943 ranjen. 17. maja 1943 je prišel k bolniški četi v Ellwangen (Jagst) na Württembergsko. 1. maja 1944 je bil v šoli SS za junckerje v Bad Tölzu. 30. avgusta 1944 je bil povišan v poročnika SS v rezervi. Nato je 1. septembra 1944 stopil v enoto za urjenje v voznje motornih vozil in rezervni regiment v Buchenwaldu pri Weimarju. Od 1. januarja 1945 je bil v Himmlerjevem glavnem štabu, uradu C I., zatem pa ga je general Gottlob Berger premestil v Brežice za organizacijo t. i. volks-

⁴³ Gottscheer Mannschaftsführer-Wilhelm Lampeter, Lagerbrief, www.gotschee.de.

⁴⁴ Auersperger: *Iskalci grala*. Fotografija shoda Hitlerjeve mladine v Starem Taboru pri Črmošnjicah je na strani 242. V lasti Dolenjskega muzeja, Novo mesto.

⁴⁵ Vom Rinsequell zum Kulpastrand
Hebt in den Wind die Fahnen,
Wir kehren heim ins Vaterland,
Die Heimat unsrer Ahnen.

Wir blieben deutsch trotz Haß und Not
Trotz bitterer Knechtschaft Schande.
Es trieb das Osteraufgebot
Die Serben aus dem Lande.

Im Gleichschrittmarsch, der Trommel Schlag
Gibt Schritt uns beim Marschieren.
Wir rufen in den jungen Tag:
'Ein Volk, ein Reich, ein Führer!'

⁴⁶ Lampeter: Wir wollen heim ins Reich, str. 1.

⁴⁷ Erker: »Wir marschieren für Hitler...«, str. 2–3.; Erker: Führerschulungslager in Gottschee, str. 1–2.

⁴⁸ Erker: Die Fahne in Lichtenbach, str. 1.

⁴⁹ Kren: Tag der Besinnung in Alttag, str. 4–5.

⁵⁰ Kren: Wir standen auf der Krempe, str. 3–4.

⁵¹ Kren: Durch die Moschnitz klang es, str. 5; Kren: Führerschulungslager Altabor, str. 3.

⁵² http://de.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_Lampeter.

⁵³ Lampeter: Gottscheer, Deutschland nimmt uns auf, str. 2.

⁵⁴ Lampeter: *Die Gottscheer Volksgruppe 1930–1942*. Dostopno na spletni strani <http://homepages.uni-tuebingen.de/gerd.simon/gotschee.pdf>, str. 29.

Abschrift aus Film 306, National Archives

(Ende Oktober 1941, erschlossen im Zusammenhang mit EWZ-Berichten)

- 1 -

Vertraulich!Liste der politisch unzuverlässigen
Gottscheer.

Dem Deutschen Reich feindlich gesinnte Gottscheer gibt es nicht.
Überzeugte Kommunisten hatten wir:

Hans Erker aus Rain (seit April d. J. im Reich),
Viktor Pellegrini aus Windischdorf z.Zt. in München.

Beide machten in der Volksgruppe kommunistische Propaganda, hatten doch absolut keinen Erfolg und gingen deshalb 1938 aus der Gruppe. Der Erstgenannte nach Banat, der zweite ins Reich. Ihre jetzige politische Einstellung ist mir unbekannt. Unter kommunistischen Verdacht bzw. unter Verdacht der Zusammenarbeit mit Kommunisten steht der Chauffeur Joseph Widmer, Rieg 4, geb. am 18.5.1900. Er wird stets überwacht.

Während der Kampfzeit galten grundsätzlich als politisch unzuverlässig alle Familien aus Mischehen, weil immerhin die Möglichkeit bestand, daß die Slowenen eine geheimzuhaltende Sache über den slowenischen Ehepartner erfahren könnten. In den meisten Fällen standen diese Familien aus Mischehen ganz in dem einen oder in dem andern Lager, so daß jene, die bei uns standen und von unserer Organisation erfaßt wurden, nicht als politisch unzuverlässig zu bezeichnen sind: Die eigentlich politisch unzuverlässigen Gottscheer, also jene, die heute einen bewußt falschen Bericht über die Volksgruppe geben würden, sind:

1. Dr. Ferdinand Siegmund, Kerndorf (außerdem rücksichtsloser Egoist)
2. Saßelmeyer, Gottschee, "reinsten Prägung)
3. Joseph Asoli, Gottschee 233, Kaminfegermeister
4. Dr. Hans Arco, Gottschee 307, Rechtsanwalt
5. Joseph Krakar, Gottschee 179, Tischlermeister
6. Josph Krakar, Gottschee 70, z.Zt. Steuerinspektor, Krainburg/ Südkärnten
7. Eduard Herbst, Gottschee 138, Kaufmann
8. Joseph Hönigmann, Gottschee 344, Soda/wassererzeuger
9. Joseph Hönigmann, Gottschee 90, Kaufmann (Schutzgeschäft)
10. Leo Hönigmann, Gottschee 354, Hotelier
11. Familie Jakomini, Gottschee 152 u. 155
12. Joseph Prenner, Gottschee 57, Friseur
13. Franz Röthel, Gottschee 85, Drogist
14. Dr. Richard Rom, Gottschee 337, Rechtsanwalt

15. Frau Aurelia Rom samt Tochter Frau Elinor ^{urek} ~~Wrek~~, Gottschee 92 — 2 —
 16. Willi Schleimer, Gottschee 101, Gastwirt
 17. Erich Verderber, Gottschee 265, Lehrer

- 2 -

18. Eduard Tomitsch, Gottschee 110, Gastwirt
 19. Ing. Karl Sk^{or skoupel}rupil, Gottschee 186
 20. Wilhelm Wolf, Gottschee 107, Kassier
 21. Ferdinand Cian, Gottschee 33, Schuster
 22. Joseph Erker, Gottschee 194, Revierförster
 23. Heinrich Hönigmann, Gottschee 191, Spediteur u. Gastwirt
 24. Familie Koscher, Gottschee 94
 25. Anton Zurl, Gottschee 62, Schuhmacher
 26.

Als eine besondere Art politisch Unzuverlässiger sind die klerikal römisch-katholisch Ausgerichteten zu betrachten. Darunter fallen:

1. Joseph Eppich, Mitterdorf, Pfarrer
2. Josph Kraker, Rieg, Pfarrer
3. Pfarrer Gliebe, Göttenitz
4. Joseph Kreiner, Ebental, Pfarrer
5. Alois Krisch, Altlag, Pfarrer
6. Heinrich Wittine, Morobitz, Pfarrer (wird voraussichtlich seinen Beruf lassen)
7. Joseph Perz, Lehrer in Ruhe aus Grafenfeld
8. Sepp Eppich, Ebental, Bauer 18

Ihre Anhängerschaft besteht fast ausschließlich aus alten Frauen. Alle Angeführten bis auf Pfarrer Joseph Kraker können als national-klerikal bezeichnet werden. Der Letztgenannte ist jedoch geradezu deutschfeindlich-klerikal.

Zu 1. Dr. Siegmund: Äußerst aktiv für sich. Ist sehr fähiger Rechtsvertreter. Seine Familie ist rassisch gut; auch sehr arbeitsam. Seine Tochter im letzten Jahr sogar in der Mädelarbeit hervorgetreten. Seine Schwester und Bruder im Irrenhaus gestorben. Er selbst ging rücksichtslos seinen eigenen Weg, um materiell seinen Vorteil zu erreichen. Seine Kinder schickte er in slowenische Schulen, obwohl er dies nicht nötig hatte. Er wurde von den Slowenen, den deutschen Eltern, die ihre Kinder in deutschen Schulen haben wollten, als Beispiel des vernünftigen Mannes hingestellt, der einsieht, daß auch deutsche Kinder in slowenische Schulen sollen, um in Jugoslawien vorwärts zu kommen. Seinen Vaterbesitz - ein Gasthof in ~~Mitter~~ Mitterdorf - verpachtete er an den verbissendsten Slowenen ^{or Bončina} Bernčina aus Istrien, der in Mitterdorf das slowenische Vereinswesen: Sokol usw. organisierte. In einem seiner Bauernhöfe wollte er einen slowenischen Kindergarten für die Gemeinde Mitterdorf errichten lassen. ~~Dazu~~ habe ich ihn durch einen anonymen Drohbrief, daß er von der

- 3 -

ersten Jagd nach errichtetem Kindergarten nicht wieder zurückkehren werde, abgehalten.

- 3 -

In seiner Handlung kannte er keine Volkszugehörigkeit und war ihm ein deutscher Bauer einmal etwas schuldig, dann mußte er ihm bald ein oder mehrere Waldanteile verkaufen oder es ging der ganze Besitz in seine Hand über. Er ist in den wenigen Jahren seiner Praxis der reichste Mann in Gottschee geworden.

Zu 2. - schon beurteilt. Sollte von der Umsiedlung abgelehnt werden, da keine Kinder.

Zu 3. - Asoli: Typischer Spießbürger. War gegen die Umsiedlung und machte dagegen auch erhebliche Propaganda. Selbst sagte er: "Ich habe noch nie arbeiten brauchen und werde auch nicht," Er ist Kaminfegermeister und laßt seine Gehilfen und Lehrlinge die Rauchfänge putzen. Er ist immer tadellos weiß. Paktierte mit den Slowenen aus Angst, zahlte diesen vor Kriegsausbruch Wein, damit sie ihn in Ruhe lassen.

Er ist feige, geistig nicht hochstehend, aber hinterlistig, politisch national-liberal.

Zu 4. u. 5. - nichts mehr zu sagen, Bericht liegt vor

Zu 6. - Kraker: z.Zt. in Krainburg. Großmäuler. War Sekretär bei Dr. Arco und hat sich als solcher bestechen lassen. In der Arbeit unzuverlässig. Geistig rege, aber keineswegs fähig; destruktive Natur. National ist er, aber im bürgerlichen Sinne besonders beim Glas.

Zu 7. - Herbst: Geribener Kaufmann, ziemlich rücksichtslos. Spießbürger. Mitglied der "Schwarzen Börse". National-liberaler Spießbürger.

Zu 8.: Machte gegen Umsiedlung Propaganda. Verkehrte früher mit Slowenen. Hat sich jetzt doch zur Umsiedlung entschlossen. Unfähig und ziemlich arbeitsunlustig. Drückeberger, kein Nationalgefühl.

Zu 9: Spießbürger. Anhänger Dr. Arkos. Mitglieder der "Schwarzen Börse". Machte Propaganda gegen die Umsiedlung aus privatwirtschaftlichen Gründen. Ist ein heller Kopf.

Zu 10.: Spießbürger. Taugenichts. Meckerer. Ist ziemlich feige. Kann höchstens aus Dummheit schaden.

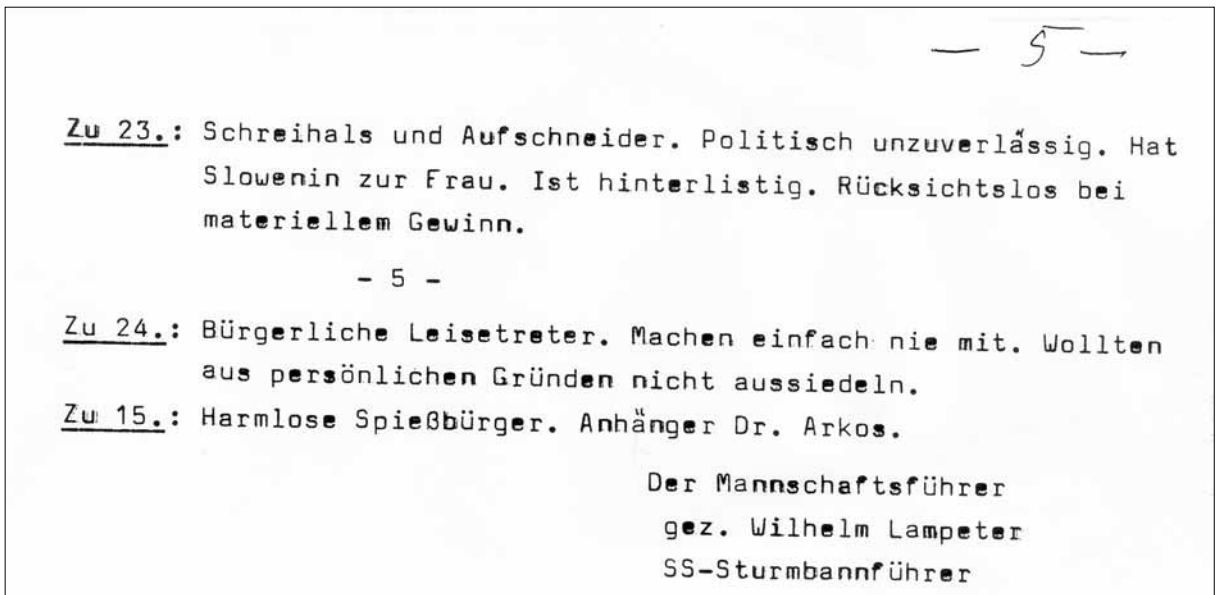
Zu 11.: Eigenbrödler. Rücksichtslose tüchtige Holzhandler. Politisch nicht einwandfrei. Waren gegen die Umsiedlung aus privatwirtschaftlichen Gründen.

Zu 12.: Anhängerschaft Dr. Arkos. Meckerer. Sonst harmlos.

- 4 -

- 4 -

- Zu 13.: Hat Slowenin zur Frau. Politisch nicht einwandfrei. Wichtig-tuer. Anhänger Dr. Arkos, Spießbürger.
- Zu 14.: Dr. Rom - schlechter Rechtsvertreter. Lautes, aber geistloses Reden. Spießbürger. War dem Neuaufbau und der Organisation Volksgruppe nicht gut gestimmt. Politisch nicht einwandfrei.
- Zu 15.: Schwaches Volksbewußtsein. Wollte nicht aussiedeln aus wirtschaftlichen Sicherheitsgründen. Der Sohn Mettl(?) sollte mit einem Haus ins Reich, das sie von dem Staat gleich zurückkaufen wollten.
- Tochter Elinor heiratet den Slowenen Urek. Laßt sich aus privaten Gründen von ihm scheiden; tut als ob nationale Gründe dazu geführt hatten. Verlobt sich mit einem Deutschen Dr. Roland Arko. Im April gebärdete sie sich als die bewußteste Deutsche. Seit Mai d. J. verkehrte sie ausschließlich mit ~~ei~~ einem italienischen Offizier und grüßt nicht mehr mit dem deutschen Gruß. Eine Dirne, die die Nationalität des sie im Augenblick befriedigenden Mannes annimmt. Politisch unzuverlässig. Rein liberal-kapitalistisches Denken bürgerlicher Prägung. Frau Elinor ~~Urek~~ sollte von der Kommission abgelehnt werden.
- Zu 16.: Junger Spießbürger. Taugenichts. Schimpfte unverschämt auf Deutschland, als er aus der Gefangenschaft zurückkehrte. Anhänger Dr. Arkos.
- Zu 17.: Nationaler-bürgerlicher Prägung. Meckerer. Politisch unzuverlässig. Anhänger Dr. Arcos.
- Zu 18.: Dummkopf. Spießbürger. Wollte nicht umsiedeln und machte Propaganda gegen die Umsiedlung. Seine Töchter gehen nur mehr mit Italienern und wollten sich mit diesen verheiraten. National äußerst unzuverlässig. Sonst nicht politisch gefährlich, dazu zu dumm.
- Zu 19.: Halbtischehe. Politisch unzuverlässig. Intrigant. Sehr schlaue. Fähiger Forstmann. Spießbürger. Kann politisch gefährlich werden, da er ein fähiger Kopf ist.
- Zu 20.: Geldseele. Bauerdrücker. Spießbürger.
- Zu 21.: Anhänger Dr. Arkos. Schwätzhals. Feige, sonst ungefährlich.
- Zu 22.: Schwankender Charakter. Intrigant. Sonst gut national. Kann politisch keinen Schaden anrichten.

sturmov⁵⁵ na naselitvenem območju. Od konca leta 1941 je bilo tam njegovo stalno bivališče v Brežicah na številki 32.⁵⁶

Wilhelm Lampeter je po vojni živel v Vzhodni Nemčiji. Leta 1945 je pri firmi Gompper Futterstaaten v Heinchenu prevzel oddelek za žlahtnjenje in semensko pridelavo krmnih rastlin. Tam je vodil *Raziskavo o mačjem repu in beli detelji* in leta 1949 opravil izpit za samostojno delo. Leta 1955 je na univerzi v Leipzigu pripravil disertacijo z naslovom *Vzroki za najpogostejše okvare semenskega materiala poljskih krmnih rastlin*. Objavil je tudi monografijo s tega področja z naslovom *Priprava semenskega materiala zlasti za krmne rastline, kot je seme korenja in lanu*. Leta 1960 je opravil habilitacijo na Univerzi Karla Marxa in tam dve leti kasneje postal profesor. V letih 1960–1962 je Lampeter zasnoval biološki oddelek na inštitutu za raziskovanje travinja in močvirja. Od 1962. do 1964. je bil profesor za travinj in pridelavo poljske krme na Univerzi Karl Marxa v Leipzigu. Sočasno je vodil Inštitut za travinj in pridelavo poljske krme. V letih 1965–1967 je bil tudi prodekan fakultete za kmetijske znanosti. Leta 1969 je prešel na Univerzo Martina Luthra v Halle-Wittenberg in ostal do upokojitve profesor za predmet pridelava semen.

O njegovem političnem delovanju vemo zelo malo. Tudi Kočevarji, ki jih je v začetku druge svetovne vojne navdušil za vrnitev iz domovine (Kočevsko) v pradomovino, za *heim ins Reich*, niso vedeli o njem veliko. Po padcu železne zavese so ga nek-

dani sodelavci ponovno lahko sprejeli v svoj krog. Skupnost kočevarskih rojakov v Nemčiji (*Gottscheer Landsmannschaft in Deutschland*) mu je leta 1989 na kulturnih dnevih v Münchnu podelil častno zlato odličje.⁵⁷ Zastavili so nov program in razširili delovanje. Vse bolj dejavni delovni skupnosti Kočevarjev (*Gottscheer Arbeitsgemeinschaftu*), ki je povezala rojake po vsem svetu, so se nekaj let kasneje priključila tudi »nemška« družstva iz Slovenije.⁵⁸

Gottscheer Zeitung je nekaj daljših člankov o Wilhelmu Lampeterju objavil šele ob koncu njegovega življenja. Prikazujejo ga kot uspešnega znanstvenika, ljubečega moža in očeta štirih otrok.

Wilhelm Lampeter je umrl 1. januarja 2003 v Leipzigu.

Zaradi svojih dejavnosti v SS ni doživel nobene graje. Nikoli ni odgovarjal za svoja dela pred in med drugo svetovno vojno. Z majhno opombo, da je nekdanji major SS Lampeter omenjen med drugimi nacionalsocialisti v delu Olafa Kappelta,⁵⁹ je opozoril Gerd Simon leta 2003. Gerd Simon je na internetnih straneh objavil tudi Lampeterjevo besedilo o kočevski narodni skupini v letih 1930–1942 in nekatera druga poročila o položaju volksdeutscherjev s Kočevskega.⁶⁰ Najbrž se veliko nekdanjih članov

⁵⁵ *Volkssturmi*, ki so formirani septembra 1944, so vključevali moške od 16. do 60 leta.

⁵⁶ ARS, AS 1627, izpostava Brežice, šk. 42, I. II.

⁵⁷ Udeleženci kulturnih dni v Münchnu so bili med drugim: Richard Lackner, Max Jaklitsch, Erwin Meditz, Herbert Krauland, Rudolf Jonke, Josef Janesch Wilhelm Lampeter, Hans Stritzel, Ernst Stalzer, Nestl Petsche, Kurt Bartelme, Richard Lipowitz, Viktor Michitsch in Ludwig Kren. Kulturarbeitstagung in München. V: *Gottscheer Zeitung* 87 (1990), št. 74 (januar 1990), Beilage 247, str. II (8).

⁵⁸ Auersperger: »Nemško vprašanje« v Sloveniji.

⁵⁹ Kappelt: *Die Entnazifizierung*, op. 139.

⁶⁰ <http://homepages.uni-tuebingen.de/gerd.simon/gottschee.pdf>.

NSDAP lahko tako kot Lampeter pohvali z uspešno kariero v NDR. Vendar poglobljanje v to že presega to razpravo o volksdeutscherjih.

Sicer je v obeh Nemčijah med hladno vojno izšlo veliko del o navzočnosti oseb, ki so pripadale nacistični stranki ali so kot privrženci nacizma storili kazniva dejanja, v političnem življenju druge nemške države. Mnogokrat so imela propagandni namen. O tem, kakšen človek je bil Lampeter, veliko povedo **Seznam politično nezanesljivih Kočevarjev** in drugi dokumenti. Seznam kot tudi grožnje kočevskim preseljencem s koncentracijskim taboriščem, če se ne bodo preselili, Hans Hermann Frensing komentira takole: »Razumljivo je, da delajo mladi ljudje tudi napake«, pri tem pa misli na Lampetra in njegove sodelavce. Jezi pa ga dejstvo, da niso bili kritični do svojega ravnanja.⁶¹

»Domovina vas pozdravlja«

Kočevarji so se odselili kot kočevski Nemci, kot volksdeutscherji, in so se v novi domovini morali prilagoditi ukazom Berlina tako kot številni drugi nemški preseljenci.

Vmesno poročilo prikazuje razsežnosti preseljevanja.⁶³

Časovno obdobje	Izvirno področje	Število preseljencev
1939/40	Estonija, Latvija	75.242
1940/41	Litva	50.904
1940	Volinj, Galicija, območje Nareva (severovzhodna Poljska)	134.950
1940	Kolm/Lublin (vzhodna Gen. gubernija)	30.756
1940	Besarabija	93.568
1940	Severna Bukovina	43.568
1941	Južna Bukovina	52.107
1941	Dobrudža	15.063
1941	»preselitev sorodnikov« iz Romunije	9.732
1941/42	Kočevarji in Nemci iz Ljubljane	14.810
1942	Rusija	5.314
1942	Bosna	18.302

Volksdeutscherji iz Slovenije niso bili prvi, ki so leta 1941 odšli v rajh. Podlago za strnitev vseh Nemcev je dal führer, ko je 6. oktobra 1939 predlagal v Reichstagu, naj bi evropske države izmenjale svoje manjšine in tako odstranile narodnostne konflikte v Evropi. Nemška ustanova Volksdeutsche Mittelstelle je leta 1939 po ponesrečenem poskusu preselitve Nemcev s Tirolskega in iz Kanalske doline preseljevala baltske Nemce iz Estonije in Latvije, leta 1940/41 iz Litve, leta 1940 iz Volinja, Galicije in območja Nareva, iz Lublinskega distrikta generalne

gubernije, Besarabije, severne Bukovine. Potem so leta 1941 preseljevali Nemce iz južne Bukovine, Dobrudže, Romunije, 1941/42 kočevske in ljubljanske Nemce 1942, Nemce iz Rusije in Bosne ... Potem so se začele selitve v manjšem obsegu. Skupaj: skoraj pol milijona volksdeutscherjev.

Nemški strokovnjaki so sicer ugotavljali, »da živi zunaj rajha kakšnih 30 milijonov volksdeutscherjev, od tega pomemben delež v vzhodni Evropi, tj. na Poljskem, v Ukrajini, v baltskih državah, Romuniji.«⁶²

Preselitev je potekala v izjemni naglici. Iz Besarabije in severne Bukovine na primer, kot tudi iz južne Bukovine ter Dobrudže, se je v treh mesecih odselilo več kot 60.000 družin s približno 205.000 osebami, ki so jih prav tako imenovali volksdeutscherji. Potem ko so daljši čas preživeli v taboriščih, so se morali ločiti.⁶⁴ Nekaj so jih naselili tudi v Posavju in Obsotelju. Ob prihodu sta jih dočakala godba in sledil sprejem. Pa tudi slavaloki z napisi »Domovina vas pozdravlja.«

Na povabilo Seppa Janka, zveznega predsednika kulturbunda, je skupina Kočevarjev, med njimi **Richard Lackner**, prostovoljno pomagala pri posredovanju besarabskih in bukovinskih Nemcev v Zemunu, pristanišču na Donavi, do koder so pripluli

z ladjami. Najprej so bili v taboriščih in nato nadaljevali pot z vlakom. »Zame je bil Zemun srečanje s temo preselitve kot realnostjo in bojznijo. Večkrat sem spremljal besarabske Nemce na železniško postajo. Spraševali so me, kam v Nemčijo pelje vlak. Vendar tega nisem vedel. In kakšna bo pot čez Alpe?« ... »Pri pogledu na sloneče ob oknih, predvsem ženske in otroke, ki so jim ob vratovih viseli trakovi z izkaznicami za

⁶¹ Petrovič: *Hans Hermann Frensing*, str. 2.

⁶² L. Bergen: *The Nazi Concept*, str. 569–582. Dostopno na spletni strani <http://jstor.org/stable/260679>.

⁶³ Leniger: *Nationalsozialistische Volksturmsarbeit*, str. 89.

⁶⁴ Kosiul: *Die Bukowina*, str. 423.

Jahrgang XXXVIII.

Gottscheer Zeitung — Nr. 48

Der Hohe Kommissar der Provinz Laibach und der deutsche Umsiedlungsbevollmächtigte

geben bekannt:

daß auf Grund von Abkommen zwischen der Deutschen Regierung und der Italienischen Regierung die in der Provinz Laibach ansässigen oder dort geborenen und zuständigen Volksdeutschen das Recht haben, ins Deutsche Reich abzuwandern und ihr Vermögen dorthin zu transferieren. Dasselbe Recht steht den in der Provinz Laibach wohnhaften deutschen Staatsangehörigen zu.

Die Umsiedlung ist für die einen wie für die anderen freiwillig.

Die Umsiedlungswilligen müssen bis zum 20. November 1941·XIX selbst oder durch eine Vertrauensperson bei der Gemeinde, in der sie ansässig sind, eine Umsiedlungserklärung in zweifacher, gleichlautender Ausfertigung einreichen, von denen die eine an den Hohen Kommissar für die Provinz Laibach, die andere an den Deutschen Umsiedlungsbevollmächtigten in Laibach zu richten ist. Erklärungen, deren beide Ausfertigungen voneinander abweichen, werden nicht angenommen. Die an den Deutschen Umsiedlungsbevollmächtigten gerichtete Erklärung wird dem Umsiedlungswilligen, nachdem die Übereinstimmung der beiden Ausfertigungen von der Gemeinde festgestellt worden ist, mit einem Sichtvermerk der Gemeinde versehen, zurückgegeben.

Der Umsiedlungswillige muß daraufhin diese Ausfertigung sofort an den Deutschen Umsiedlungsbevollmächtigten in Gottschee oder Laibach weiterleiten.

Laibach, den 20. Oktober 1941·XIX.

Der Hohe Kommissar
für die Provinz Laibach

Emilio Grazioli

Ferner haben die Umsiedlungswilligen, die ihr Vermögen zu transferieren beabsichtigen, spätestens bis 20. November 1941·XIX dem Hohen Kommissar für die Provinz Laibach eine Aufstellung ihres gesamten beweglichen und unbeweglichen Vermögens, mit einem Verzeichnis ihrer Forderungen und Schulden in doppelter Ausfertigung (eine Ausfertigung ist für den Deutschen Umsiedlungsbevollmächtigten bestimmt) einzureichen. Diese Erklärung ist ebenfalls in doppelter Ausfertigung bei der Gemeinde einzureichen, bei der die Umsiedlungserklärung abgegeben worden ist.

Die an den Deutschen Umsiedlungsbevollmächtigten gerichtete Vermögenserklärung wird dem Umsiedlungswilligen, nachdem die Übereinstimmung der beiden Ausfertigungen von der Gemeinde festgestellt worden ist, mit dem Sichtvermerk der Gemeinde versehen, zurückgegeben.

Der Umsiedlungswillige muß daraufhin diese Ausfertigung sofort an den Deutschen Umsiedlungsbevollmächtigten in Gottschee oder Laibach weiterleiten.

Die Beteiligten können die Formulare für die Umsiedlungserklärungen und für die Vermögensaufstellungen bei den Gemeinden, ferner bei dem Deutschen Umsiedlungsbevollmächtigten in Laibach und Gottschee erhalten, bei denen ihnen auch Auskunft über alle die Umsiedlung und Mitnahme ihres Vermögens betreffenden Fragen erteilt wird.

Der Deutsche Umsiedlungs-
Bevollmächtigte

Dr. Wollert

Seite 3

Unsere Heimkehr

Die lang ersehnte und viel erwünschte Zeit unserer Heimkehr ist nun gekommen. Die Hunderte von Grenelnachrichten im Zusammenhang mit unserer Umsiedlung werden jetzt als solche klargelegt. Das Vertrauen in unserer aller Herzen zum Führer Adolf Hitler und zu Deutschland ist unerschütterlich.

Bevor wir die Heimkehr antreten, müssen die Optionspflichten erfüllt werden. Bei der Ausfüllung der Optionserklärungen sowie über den Zeitpunkt der Durchschiebung haben sich alle Volksgenossen und -genossinnen an die Weisungen ihrer Sturmführer zu halten. Der EWJ-Zug beginnt Donnerstag den 23. d. M. mit der Durchschiebung.

Wer die Optionserklärung nicht abgibt, bzw. nicht zur Durchschiebung erscheint, kann nicht Reichsbürger werden und somit auch nicht ins Reich heimkehren.

Die Disziplin, die bisher unsere Volksgruppe gezeigt hat, darf auch in diesen letzten Tagen nicht nachlassen. Wenn Schwierigkeiten auftreten, so werden sie überwunden, wie es der Deutschen Art ist. Es mag regnen, es mag Schnee fallen, es mag eine Kältewelle einbrechen, uns darf es nicht hindern, unsere Pflicht zu erfüllen. Denken wir stets daran, welche großen Anstrengungen unsere deutschen Soldaten im eiskalten Norden Russlands überstehen und welche Opfer sie jeden Tag freudigen Herzens zu bringen bereit sind.

Erweist euch in den letzten Tagen unseres Führers, des deutschen Volkes und der neuen Heimat würdig!

Wir werden die Kraft aufbringen und die Unterstützung des Reiches finden, unsere neue Heimat so deutsch zu gestalten, daß sie uns wirklich wahrhafte Heimat wird.

Der Mannschafsführer:

gej. Wilhelm Lampeter

preselitev, so me prevzele tesnoble misli: upam, da nas ne bo doletelo kaj takšnega!» To je bilo jeseni 1940. »Vendarle na preselitev še zmeraj nismo mislili, uradni odnosi med nemškim rajhom in kraljevino Jugoslavijo so se zdeli v vsakem pogledu pozitivni, po svoje prijateljski.«⁶⁵ Odločil je Hitler.

Mladinski vodja in namestnik Wilhelma Lampeterja Richard Lackner ni nikoli povedal slovenski javnosti, da se je prostovoljno javil k diviziji SS Totenkopf. V časopisu Gottscheer Zeitung je opisal svoje izkušnje vojnega ujetnika v obdobju med 3.

majem 1945 in 28. junijem 1946.⁶⁶ Povedal je, da so ga ob umiku – takrat je bil tudi ranjen – iz zadnje trdnjave rajha (Alpenfestung) v Zgornji Bavarski zajeli Američani. Dolgo je ostal na zdravljenju v nemškem Dillingenu pri Donavi, nato v lazaretu Bad Margentheim. Umik iz Hitlerjeve znane trdnjave so pokrivali najlojalnejši člani SS.

Za sodelovanje pri nacistični vzgoji kočevarske mladine ni nikoli posebej odgovarjal.

Slovenijo je obiskal leta 1993. Našel je hišo, v kateri je živel s starši, Mozelj in *ländchen*. V svojih spominih se v marsičem ne strinja z opisovanjem predvojnih in medvojnih dogodkov na Kočevskem v delih slovenskih zgodovinarjev, povezanih z nepravilnim izgonom Slovencev iz Posavja in Obsotelja ter nesmiselno naselitvijo Kočevarjev na njihove domove, ne z Dušanom Bibrom ne s Tonetom Ferencem. S Ferencem še posebej ne zaradi ugotovitve: »*Vodstvo kočevskih Nemcev nosi torej veliko zgodovinsko krivdo, ker je prežeto z nacistično ideologijo to ideologijo še pred zlomom stare Jugoslavije in po njem zavestno in nasilno vcepljalo v glave in srca svojih sonarodnjakov, jih sililo k preselitvi z njihovih šeststoletnih domov na grudo, ki so jo več kot tisoč let obdelovali slovenski ljudje.*«⁶⁷ »Zgodovinska krivda?« se sprašuje Lackner, po vojni kulturni svetovalec Delovne skupnosti Kočevarjev (*Gottscheer Arbeitsgemeinschaft*) s sedežem v Celovcu, kamor sodijo tudi nekatera nemška društva iz Slovenije. In hitro pripiše k vprašanju misli iz *Križevega pota Slovencev, Kočevski rog*, župnika Marijana Lampreta.⁶⁸ Lackner oporeka tudi Janku Jarcu in ima kot Ludwig Kren svoj pogled na slovensko zgodovino. Uresničuje se želja Delovne skupnosti Kočevarjev (*Gottscheer Arbeitsgemeinschaft*): »*Mi bomo svojo zgodovino pisali sami.*« Krivda? Vsekakor ne sme zajeti tega ali onega naroda. Je stvar posameznikov.

Richard Lackner je umrl 13. junija 2011.

»Mi smo pripravljene«

»... Ko pa bo nemška vojska po Hitlerjevi zaslugi premagana in uničena in ko bo premagan nemški imperializem, vas bodo zakoniti lastniki zemlje, na katero vas hočejo zdaj naseliti, pregnali z ukradenih posestev. Na Kočevskem bodo že drugi naseljenci in vi boste tedaj ostali praznih rok, brez zemlje, brez denarja, brez posestev. Takšno usodo vam pripravljajo kočevski voditelji, Hitlerjevi agenti.«⁶⁹

⁶⁶ Lackner: Direkt aus Amerika, str. 10.

⁶⁷ Ferenc: *Nacistična raznarodovalna ...*, str. 591.

⁶⁸ Lampret: *Križev pot*.

⁶⁹ Kopija letaka je v Pokrajinskem muzeju Kočevje.

⁶⁵ Lackner: *Ich würde ...*, str. 90–91.

Opozorila s takšno vsebino je posredoval okrožni komite KPS za Kočevje nekako v istem času, kot so kočevski Nemci praznovali Morgenfeier. (Morgenfeier, jutranje slavje je bilo sestavni del programa izobraževalnih taborov nacistične mladine.) »*Mladina Kočevske stoji strnjena in koraka*«, je poročal Ludwig Kren s srečanja in rahločutno sklenil: »*Zadnji Morgenfeier je mimo – toda mi lahko gledamo v prihodnost z mirnimi očmi, naj pride, kar boče, mi smo pripravljeni*«. ⁷⁰

Ludwig Kren je bil rojen 17. decembra 1920 v Stari Cerkvi pri Kočevju. Iz majhne vasi, kjer je nastalo središče kulturbunda, so ga po končani realni gimnaziji v Kočevju sprejeli na zasebno učiteljsiše, ustanovljeno v mestecu z večinoma nemškim prebivalstvom v Novem Vrbasu. ⁷¹ Ko se je začela II. svetovna vojna, je šolanje nadaljeval na učiteljsišču v Gradcu (izpostava Wagner Lipnica), od aprila 1942 do aprila 1944 pa je služboval na nemškem zasedbenem območju v Veliki Dolini pri Brežicah. Sredi aprila so ga poklicali v München, od tam pa na fronto. Poslali so ga v različne oficirske šole in spet na fronto. Ob prodoru ruske armade, kot je povedal, »*smo ob pravem času prišli do Labe in čez Labo tako, da sem prišel v ujetništvo Amerikancev*«. ⁷² Po vojni je bil Kren učitelj v Avstriji, v Slovenjem Plajberku (Windisch Bleiberg), predmetni učitelj in ravnatelj na šolah v Borovljah (Ferlach) in Celovcu (Klagenfurt); sodelavec različnih časopisov in urednik mesečnika Gottscheer Zeitung.

Leta 1993 je skupaj z Lampeterjem napisal Poročilo o preselitvi in izgonu ter čas po tem. ⁷³ Vsestranski Kren je vodnik po Sloveniji, ki svojim rojakom na svoj način prikazuje slovensko zgodovino, ⁷⁴ je or-

ganizator srečanj in tudi »mentor« nekaterih slovenskih diplomantov. ⁷⁵ Je učitelj kočevščine v Sloveniji in svetovalec pri zbiranju etnografskega gradiva. Je avtor več besedil o zgodovini Kočevske.

V časopisu Gottscheer Zeitung je 11. maja 2011 izšel članek z naslovom *Naše mnenje*. ⁷⁶ V njem je zapisano: »Če bi Kočevjarji vedeli, da bo njihova »nova« domovina Spodnja Štajerska, bi zagotovo ostali doma in ne bi sledili klicu za preselitev. Po vojni so tisti, ki so bili nezaupljivi glede preselitve, spraševali, zakaj prebivalstvo ni bilo obveščeno o kraju naselitve« ... Ena izmed bralk, gospa Hübner, je odgovorila na mnenje uredništva in v istem časopisu junija 2011 potrdila, da tudi njeni starši niso vedeli, kam se bodo selili. To desetletja ponavljajoče se prepričevanje časopisa Gottscheer Zeitung je ovrigel John Tschinkel takole:

»*Gospa Hübner (leta 1941 mlado dekle) in mnogi drugi bi bili še veliko bolj prizadeti, če bi vedeli, da so ti vodje, ki so nastopali z bodrečimi govori in prepričali ljudi, naj se izselijo, postali slavni v kočevarskih združenjih po II. svetovni vojni. Nič čudnega. Tisti, ki so imeli govore, so postali po vojni ponovno vodilni člani v kočevarskih organizacijah in so bili sposobni prikrivati izdajstva pred svojimi ljudmi. Njim so podeljene zlate medalje, častni prstani, častne plakete in so bili upoštevani kot pomembne osebnosti*«. Med temi Tschinkel omenja Wilhelma Lampeterja, Richarda Lacknerja, Herberta Erkerja in Ludwiga Krena in nadaljuje, da so vsi ti po vojni postali v kočevarskih združenjih častni člani in kulturni svetovalci.

»*Erker, do leta 1941 urednik časopisa Gottscheer Zeitung, je postal leta 1955 spet urednik, ko je ta časopis ponovno začel izhajati v Celovcu. Leta 1971 je Erkerja zamenjal njegov dotedanji asistent in bližnji somišljenik Lampeterja in Lacknerja Ludwig Kren. Oba, Erker in Kren, sta bila bližnja prijatelja obeh zdaj že pokojnih Lampeterja in Lacknerja, ki se nista svojim ljudem nikoli opravičila za izdajo. Še živeči Kren ni v svojih slavospevih nikoli prenehal poveličevati skupnega prizadevanja pri ohranjanju etnične narave Kočevarjev. Toda zadržal je skrivnost njihove vloge pri preselitvi in svoj trud pri prepuščanju te narave Hitlerjevi politiki preseljevanja. Zato je prav tako malo verjetno, da bi se ta sluga Tretjega rajha kdaj opravičil ljudem za izdajo*«. ⁷⁷

Ob razstavi o izgubljeni kulturni dediščini kočevskih Nemcev v Pokrajinskem muzeju Kočevje je

⁷⁰ Kren: *Wir standen auf der Krenpe*, str. 3.

⁷¹ Privatno nemško učiteljsiše je bilo osnovano 1931 v Zrenjaninu (Velikem Bečkereku) in jeseni 1933 premeščeno v Novi Vrbas. Nastalo je s pomočjo Kulturbunda. Dušan Biber v svoji knjigi *Nacizem in Nemci v Jugoslaviji 1933-1941*, pojasnjuje, da je vlada dala Nemcem posebno koncesijo, ker je zakon prepovedoval ustanavljanje zasebnih učiteljsišč (Biber: *Nacizem in Nemci*, str. 39). »*Na prvi pogled je nelogično in absurdno, da je vlada sicer dovolila ustanovitev in delovanje nemškega privatnega učiteljsišča, ni pa zaposlila diplomiranih nemških učiteljsiščnikov. Vendar je to mogoče razložiti, da je nemško učiteljsiše postalo eno izmed središč nacističnega gibanja med jugoslovanskimi Nemci, prav tako tudi nemške paralele na realni gimnaziji v Novem Vrbasu*«. (Biber: *Nacizem in Nemci*, str. 86). Prosvetne oblasti so skušale vsaj delno zavreti nacificiranje nemške mladine. Na podoban način je bila ustanovljena tudi gimnazija v Kočevju.

⁷² Simikič: *Ponemčiti so jih hoteli*, str. 280. Avtorica mi je kot dopolnilo k omenjenemu članku zaupala rokopis intervjuja, ki se nanaša na pogovor z Ludwigom Krenom.

⁷³ Lampeter; Kren: *Gottscheer Flüchtlingschicksale*, zvezek 4 in 5; Weilheim: *Gottscheer Landsmannschaft in Deutschland*.

⁷⁴ Auersperger: *Iskalci grala*, str. 14–15.

⁷⁵ Sodelovanje z Anjo Moric pri diplomski nalogi *Usoda kočevskih Nemcev, Ohranjanje identitete Kočevskih Nemcev*; Fakulteta za družbene vede; mentor: red. prof. dr. Janko Prunk, 2007.

⁷⁶ *Unsere Meinung*, str. 2.

⁷⁷ Tschinkel: »*Had the Gottscheer population known ...*«. Forum www.gottschee.de.

Hans Hermann Frensing že leta 2007 pripomnil in zapisal v knjigo vtisov: »Zaželeno bi bilo identificirati tedanje pomembne osebnosti.«⁷⁸

Kaj je prezrlo kočevsko vodstvo?

Z distance 42 let, potem ko je doktoriral z disertacijo o »koncu neke južnovzhodnonemške narodne skupine«, je dr. Hans Hermann Frensing decembra 2012 v Kočevju takole interpretiral okoliščine za odselitev Kočevarjev: »Hitler zaradi kočevskih Nemcev ni želel tvegati morebitnega konflikta z zavezniško Italijo, poleg tega pa jim je namenil vlogo »rasnega okopa« na južni meji razširjene Štajerske. V njegovem zavetju je nameraval ponemčiti tako imenovano »lebdede prebivalstvo« v notranjosti dežele. Mlado kočevsko vodstvo je v svoji ideološki slepoti in stremljenju po oblasti prezrlo, da so za Hitlerjevo Nemčijo kočevski Nemci predstavljali le človeški material pri doseganju višjih ciljev.«⁷⁹

Temelji te politike pa niso nastali leta 1941.

»Oktobra 1939 je Hitler naložil Heinrichu Himmlerju, naj pripravi izvedbo tako imenovane Dokončne rešitve z nalogo, da vodi mrežo agencij, organizacij, postavi pravila za identificiranje, prevzgojo in preselitev volksdeutscherjev. Toda na skoraj isti način kot je oblast pripravila zakone, pravila in ustanove za določanje in obravnavanje Židov, je zgradila kompleksno birokracijo za ravnanje z etničnimi Nemci«, je prepričana Doris. L. Bergen, ki je proučevala koncept volksdeutscherjev.⁸⁰

Vzporedno z restriktivnim podeljevanjem državljanstva Židom se je okrepila etnična komponenta kot merilo za podelitev državljanstva. »Tako podeljevanje državljanstva se je nadaljevalo po letu 1918 in se okrepljeno obrnilo proti tako imenovanim Židom na vzhodu (Ostjuden). Opredeljevali jih niso na podlagi veroizpovedi, temveč vse bolj izvora/rase. Ključni pojmi so bili odtelej v skovanki »nemškega rodu« (»deutschstammig«) v nasprotju z zvezo »kulturni Nemci« (»Kulturdeutscher«), kasneje so vse bolj uporabljali izraz »narodna pripadnost« (»Volkzugehörigkeit«), nazadnje pa pojem »volksdeutscher«.⁸¹ Na Kočevskem so se prebivalci nemškega rodu imenovali Kočevarji. Kot takšni so bili premešani s Slovenci

in drugimi narodi, o tem pa govorijo tudi priimki. Nekaj o tem pove tudi urbar iz leta 1494. Z izrazom kočevski Nemci so se pojavili med obema vojnama uradno v časopisu Gottscheer Zeitung, zakonodaja rajha pa jih je po letu 1938 poimenovala v volksdeutscherje in ostro ločila od čistih arijcev.

V izjavah za preselitev, ki so jih izpolnjevali Kočevarji in ljubljanski Nemci, sta bili tudi rubriki »Staatsangehörigkeit« (državljanstvo), vanjo pa so preseljenci zapisali »deutsche«, in »Abstammung« (izvor, rod, poreklo). Vanjo so zapisali nekateri volksdeutsche, drugi arische. Malokdo pa je vedel za spremembe v nemški zakonodaji in se zavedal pomena teh dveh pojmov.

Odločilni koraki k uzakonitvi na etničnem merilu temelječega prava državljanstva so bili storjeni v letih 1934 in 1935. S sprejetjem zakona o državljanstvu rajha leta 1935 je bila vpeljana nova kategorija »državljana rajha«, da bi bila poudarjena pravna večvrednost v primerjavi s pojmom državljanstvo. Po zakonu iz leta 1913 je državljanstvo rajha zajemalo vse državljane nemških zveznih držav, leta 1935 pa je bil državljan rajha opredeljen »kot državljan nemške ali sorodne krvi«. S tem je bila v zakonu o državljanstvu trdno zasidrana etnična pripadnost.⁸²

V množici pravnih aktov med letoma 1939 in 1944 je potekalo vzporedno z izključevanjem Židov – spet po rasnih kriterijih nacistov – vključevanje »Nemcev«. Šlo je za Nemce oziroma »tujce nemškega rodu«, kot so prebivalce imenovali na ponovno združenem ozemlju (v Avstriji, na območju Sudetov, v svobodnem mestu Danzig, v Eupen-Malmediju), na tako imenovanih osvobojenih ozemljih (Spodnja Štajerska, Gorenjska), kot tudi na zasedenih ozemljih.⁸³ V zvezi s pridobitvijo državljanstva na osvobojenem ozemlju, kot so imenovali okupirano Štajersko in Gorenjsko, je bila izdana 10. februarja 1942 okrožnica notranjega ministrstva rajha, ki je zagotavljala jugoslovanskim državljanom in osebam brez državljanstva nemško državljanstvo, če so bile nemške narodnosti in so 14. aprila 1941 že prebivale na tem ozemlju. Kočevarji so sicer dobili državljanstvo v vlakcu EWZ, na osnovi uredbe o pridobitvi nemškega državljanstva na osvobojenih ozemljih Spodnje Štajerske, Koroške in Kranjske z dne 14. oktobra 1941 v okviru zbirne podelitve državljanstva.

Zakonodaja je posledica definicije nemške narodne pripadnosti, kot jo je določil notranji minister rajha leta 1939. Po njej so bile izključene osebe tuje-roodne krvi, zlasti Židje. Pripadniki so lahko postale samo osebe za vrsto značilne krvi (rasni kriteriji),

⁷⁸ Petrovič: Dr. Hans Hermann Frensing, str. 12.

⁷⁹ Predavanje v Pokrajinskem muzeju v Kočevju in Petrovič: Dr. Hans Hermann Frensing, str. 13. Podobno se je ob pogledu na časopis Gottscheer Zeitung iz leta 1941 izrazil Bogdan Osolnik: »Dobro bi bilo, če bi bili časopisni članki in ostalo gradivo prevedeni v slovenščino, da bi vsakdo razumel njihovo vsebino.«

⁸⁰ Bergen: *The Nazi Concept*, str. 570.

⁸¹ Hansen: *Die Ehnisierung*. Dostopno na spletni strani www.fernuni-hagen.de/7ksw/.../fk2_ksw_hansen.pdf.

⁸² Prav tam.

⁸³ Prav tam.

osebe so poleg tega izjavile, da pripadajo nemškemu narodu, to pa je spet moralo temeljiti na določenih značilnostih (etnični kriteriji).

Teh podrobnosti kočevarsko vodstvo ni pojasnjevalo preseljencem.

S preimenovanjem v »volksdeutsche« in odselitvijo v rajh se je začela razblinjati iluzija o večvrednosti Kočevarjev. Na novem naselitvenem območju je bilo zaželeno, da se odrečejo celo svoji govorici. Richard Lackner se spominja sestanka okrožne štajerske domovinske zveze (heimatbunda) v Brežicah že med preselitvijo. Ko so se Lackner, Lampeter in Sturm primaknili k oknu in se pogovarjali v svojem narečju *gottscheerisch*, je pristopil k njim Franz Steindl in pripomnil: »*Tovariš Lackner, tega jezika se boste tukaj morali odvaditi.*«⁸⁴

»*Nikoli, zvezni vodja,*« je bila spontana reakcija nekdanjega vodje organizacije Hitlerjugend. Vendar je bil ukaz Berlina jasen, da morajo biti »*pojmi, kot so baltski Nemci, volinski in besarabski Nemci itd. v najkrajšem času izbrisani.*« To je veljalo tudi za kočevske Nemce.

Nobenih časopisov, nobenih obvestil, nobenega političnega dela, na kakršno je bil Wilhelm Lampeter navajen. Že leta 1942 in v začetku 1943 je skrb za politično delo med kočevskimi Nemci prevzela Štajerska domovinska zveza. Sledila je odstavitev kar desetih vodij šturmov, in to, kot je zapisal Lampeter, »*takšnih, ki so bili veliki idealisti, pridigarji za Nemčijo in nacionalsocializem, prav ti so bili v rajhu odstavljeni, na njihova mesta pa so prišli možje, ki so bili prej najhujši nasprotniki organiziranja narodne skupine.*«⁸⁵

Kočevarska narodna skupina (Gottscheer Volksgruppe) Himmlerja ni več zanimala. Razen za vpoklic v Wehrmacht in volksturme.

Doris L. Bergen je prepričana, da je koncept volksdeutscherja igral pomembno vlogo v rasni nacistični politiki. Če ga ne bi bilo, bi ga morali celo izumiti.

»*V zaprtem sistemu nacionalsocialističnega mišljenja, je sam obstoj volksdeutscherjev zagotavljal neke vrste opravičilo za ubijanje milijonov. Z zamislijo, da bodo etnični Nemci podedovali domove in premoženje ljudi, ki jih je nacistična ideologija opredeljevala kot nevredna židovska življenja, je postal tako imenovani boj za življenjski prostor bolj konkreten. Hkrati pa je predstava, da so čistokrvni Nemci na določen način ujeti zunaj rajha in prisiljeni trpeti pod tujo nadvlado, zagotovila Hitlerjevim silam izgovor za opustošenje*

vzhodne Evrope.« Doris L. Bergen opisuje primere, kako so volksdeutscherji, ko so se naselili na domove od tam izgnanih prebivalcev, ropali in uničevali premoženje ... Podobno je bilo ravnanje volksdeutscherjev v Posavju in Obsotelju, od koder so bili izgnani Slovenci v vzhodne dežele rajha za ponemčenje. »*Njihov odnos do imovine izgnanih Slovencev je bil več kot slab, kar so ugotavljale tako ustanove državnega komisarja za utrjevanje nemštva, kakor tudi Slovenci, ki so še ostali. Tako je npr. Okrožni naselitveni štab Brežice poročal: Ob Julfeier (praznik ob začetku zime, op. T. F.) so npr. kurili kres s sesekljanim pohištvom iz stanovanj izseljenih Slovencev. Ne pazijo na premoženje, ki so ga zapustili izseljeni Slovenci, in ga brez potrebe uničujejo.*«⁸⁶ Ana Žabkar pa pravi: »*Živine ni bilo nič, le nekaj zajcev v štali. Not v hiši sta bili dve omari, vse drugo je bilo izropano. Kočevarji so se odselili iz našega doma 6. ali 7. maja 1945.*«⁸⁷

Bergnova dodaja: »*Namesto, da bi preprečila napredovanje nacističnih genocidnih načrtov, je v svoji krhkosti ideja »Volksdeutsche« pravzaprav prispevala k intenziviranju antisemitizma. Na ta način se je nacionalsocialistično razumevanje »Volksdeutsche« izkazalo ne le za propadlo v svoji zasnovi, temveč tudi za moralno pogubno.*«⁸⁸

Viri in literatura

Viri

Arhiv Republike Slovenije (ARS)

- AS 1620, Nemški pooblaščenec za preselitve DUB, šk. 7
- AS 1627, Pooblaščenec državnega komisarja za utrjevanje nemštva na Spodnjem Štajerskem, šk. 42

Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL)

- SI ZAL (Zgodovinski arhiv Ljubljana), KOČ 86. Gimnazija Kočevje, šk.: 6, 7, 8

Internet

- http://www.drustvosns.org/nemacka_manjina/stefanovice/Goran_Nikolic_The_Vojvodina_Germans_between_the_two_World_Wars.pdf
- http://de.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_Lampeter
- <http://homepages.uni-tuebingen.de/gerd.simon/gottschee.pdf>
- <http://www.jstor.org/stable/260679>

⁸⁴ Lackner: »Ich würde ...« str. 177.

⁸⁵ Lampeter: *Die Gottscheer Volksgruppe 1930–1942*. Dostopno na spletni strani <http://homepages.uni-tuebingen.de/gerd.simon/gottschee.pdf>, str. 29.

⁸⁶ Ferenc: *Nacistična raznarodovalna*, str. 667.

⁸⁷ Auersperger: *V neizbrisnem spominu ...*, dok. film.

⁸⁸ Bergen: *The Nazi Concept*, str. 578.

www.fernuni-hagen.de/7ksw/.../fk2_ksw/hansen.pdf

Časopisi

Auersperger, Alenka: »Nemško vprašanje« v Sloveniji. V: *Novi razgledi, priloga Svobodne misli* 19 (2010), št. 15 (23. julij 2010).

Bergén, L. Doris: The Nazi Concept of 'Volksdeutsche' and the Exacerbation of Anti-Semitism in Eastern Europe, 1939-45. V: *Journal of Contemporary History* 29 (1994) (oktober 1994), str. 569–582.

Führer. Dir gehören wir! V: *Gottscheer Zeitung* 38 (1941), št. 16–17 (24. april 1941), str. 1.

Erker, Herbert: »Wir marschieren für Hitler ...« Eindrucksvolle Schlussfeier im Sport – und Schulungslager. V: *Gottscheer Zeitung* 38 (1941), št. 25 (19. junij 1941), str. 2–3.

Erker, Herbert: Führerschulungslager in Gottschee. V: *Gottscheer Zeitung* 38 (1941), št. 30 (24. julij 1941), str. 1–2.

Erker, Herbert: Die Fahne in Lichtenbach. V: *Gottscheer Zeitung* 38 (1941), št. 31 (31. julij 1941), str. 1.

Erker, Herbert: Durch die Moschnitze klang es. V: *Gottscheer Zeitung* 38 (1941), št. 36 (4. september 1941), str. 5.

Grazioli, Emilio, Wollert dr.: Der hohe Kommissar der Provinz Laibach und der deutsche Umsiedlungsbevollmächtigte. V: *Gottscheer Zeitung* 38 (1941), št. 43 (23. oktober 1941), str. 3.

Kren, L.: Tag der Besinnung in Altlag. V: *Gottscheer Zeitung* 38 (1941), št. 33 (14. avgust 1941), str. 4–5.

Kren, L.: Wir standen auf der Krempe. V: *Gottscheer Zeitung* 38 (1941), št. 33 (21. avgust 1941), str. 3–4.

Kren, L.: Führerschulungslager Alttabor. V: *Gottscheer Zeitung* 38 (1941), št. 36 (25. september 1941), str. 3.

Lackner: Direkt aus Amerika. V: *Gottscheer Zeitung* 100 (87) (2003), št. 8 (avgust 2003), str. 10.

Lampeter, Wilhelm: Wir wollen heim ins Reich! V: *Gottscheer Zeitung* 38 (1941), št. 29 (17. julij 1941), str. 1.

Lampeter, Wilhelm: Gottscheer, Deutschland nimmt uns auf. V: *Gottscheer Zeitung* 38 (1941), št. 50 (3. decembra 1941), str. 2.

Kulturarbeitstagung in München. V: *Gottscheer Zeitung* 87 (1990), št. 74 (januar 1990), Beilage 247, str. II (8).

Stritzl, Heinz: Zeitzeugen gaben Antwort. V: *Gottscheer Zeitung* 94 (1997), št. 81 (november 1997), str. 2.

Petrovič, Mihael jun.: Hans Hermann Frensing in Gottschee. V: *Gottscheer Zeitung* 109 (96) (2012), št. 12 (december 2012), str. 2.

Petrovič, Mihael, ml.: Dr. Hans Hermann Frensing: Naloga zgodovinarja ni ugajati. V: *Kočevski utrip* (september 2012), str. 12.

Simikič, Alenka: Ponemčiti so jih hoteli. V: *Etnolog* (2000), str. 25–282.

Slovenec 33 (1905), št. 133 (10. junija 1905), II, priloga str. 4.

Vlak nemškega selitvenega urada v Kočevju. V: *Slovenec* 19 (1941), št. 263 (26. oktober 1941), str. 2.

Verderber, E, Bartelme, R, Röthel, M.: Gottscheer erleben den Führer. V: *Gottscheer Zeitung* 38 (1941), št. 16–17 (24. april 1941), str. 6–7.

Wollert, H.: Gottscheer Deutsche! V: *Gottscheer Zeitung* 38 (1941), št. 50 (17. november 1941), str. 1.

Literatura

Auersperger, Alenka: *Iskalci grala. Poskus oživljanja nemške manjšine*. Ljubljana: Modrijan, 2004.

Biber, Dušan: *Nacizem in Nemci v Jugoslaviji 1933–1941*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1966.

Darré, R. Walter: *Neuadel aus Blut und Boden*. München/Berlin: J. S. Lehmanns Verlag, 1941.

Ferenc, Tone: *Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945*. Maribor: Knjižnica NOV in POS 35, 1968.

Finžgar, Franc Saleški: *Izbrana dela. VII. Leta mojega popotovanja*. Celje: Mohorjeva družba v Celju, 1962.

Frensing, Hans Hermann: *Die Umsiedlung der Gottscheer Deutschen: Das Ende einer südostdeutschen Volksgruppe*. München: Verlag R. Oldenbourg, 1970.

Geiger, Vladimir: *Nestanak folksdojčera*. Zagreb: Nova stvarnost, 1997.

Janko, Sepp: *Weg und Ende der deutschen Volksgruppe in Jugoslawien*. Graz; Stuttgart: Leopold Stocker, 1983.

Jarc, Janko: *Partizanski Rog*. Maribor: Založba Obzorja, 1977.

Jazbec, Janez Ivan: *Odsev časa v spominih na internacijo v letih od 1941 do 1945, in na dopisovanje v letih od 1945 do 1965*. Ljubljana: samozaložba, 2012.

Kappelt, Olaf: *Die Entnazifizierung in der SBZ sowie die Rolle und der Einfluß ehemaliger Nationalsozialisten in der DDR als ein soziologisches Phänomen*. Diss., Würzburg, Hamburg, 1997.

Kosiul, Willi: *Die Bukowina und ihre Buchenlanddeutschen II*. Oberding: Reimo Verlag, 2012.

Lackner, Richard: *»Ich würde Dich schon gern haben, aber ...«*, *Erinnerungen eines Gottscheers*. Graz: samozaložba, 2012.

Lampeter, Willi; Sturm Martin: *Die Wirtschaftsfragen des Gottscheer Bauern*. Kočevje: J. Pavliček, 1940.

Lampret, Marjan: *Križev pot Slovencev: Kočevski rog*. Kočevje: Župnijski urad, 1998

Lange, Friederich: *Unsere alte Ostmark Österreich*. Berlin/Leipzig: Nibelungen Verlag, 1941.

Leniger, Markus: *Nationalsozialistische »Volks-tumsarbeit« und Umsiedlungspolitik 1933-1945, Von der Minderheitenbetreuung zur Siedlerauslese*. Berlin: Frank&Timme, 2011.

Tschinkel, John: *The End of the Gottscheer as an Ethnic Group*. New York: samozaložba, 1999.

Tschinkel, John: *Zvonovi so umolknili*. Ljubljana: Modrijan, 2010.

Zusammenfassung

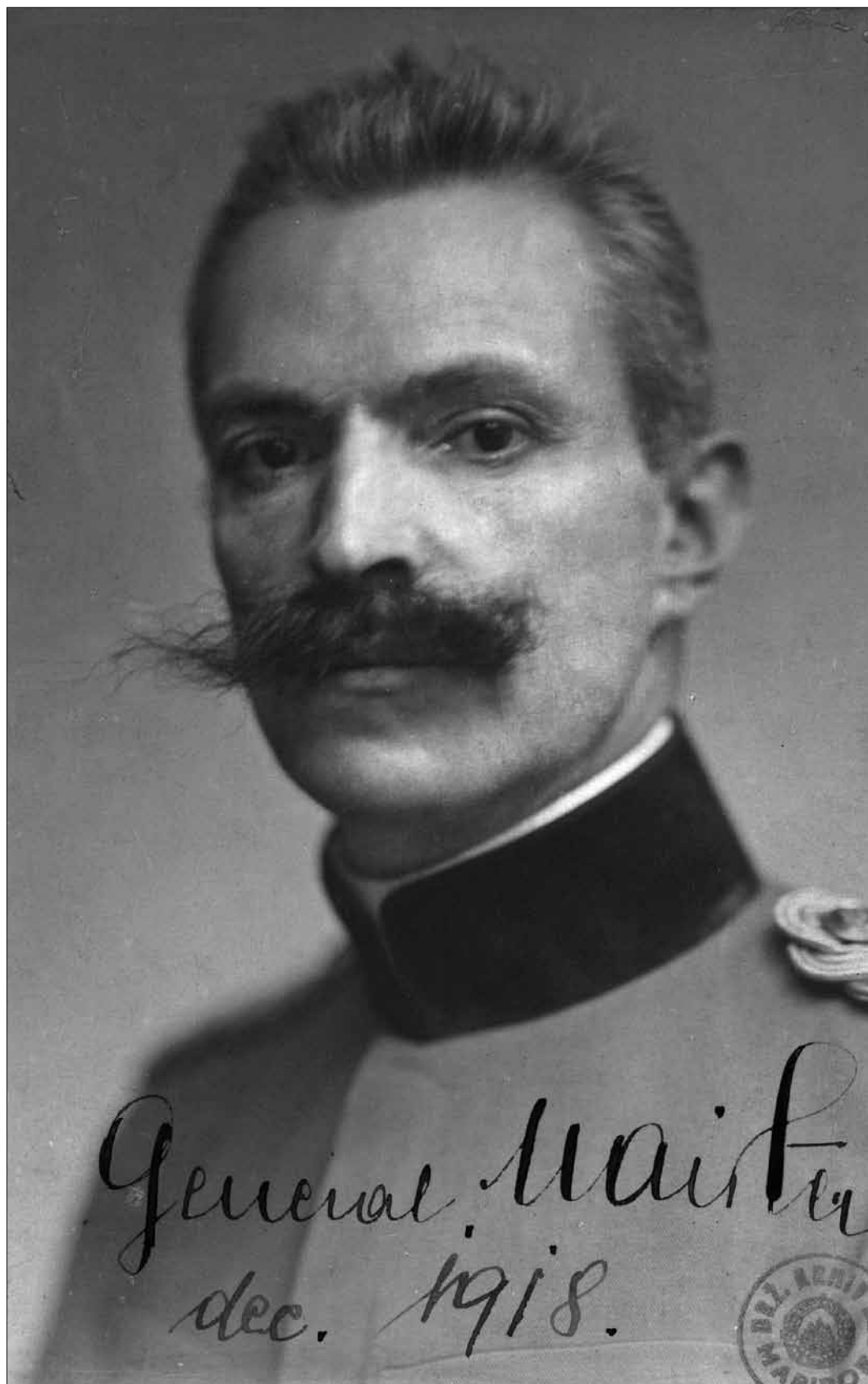
EIN WEITERES MAL ÜBER DIE UMSIEDLUNG DER VOLKSDEUTSCHEN WÄHREND DES ZWEITEN WELTKRIEGS

Nach der italienischen Okkupation des Großteils von Dolenjska (Unterkrain) und des Gebiets von Kočevje (Gottschee) am 11. April 1941 beeilte sich die deutsche Volksgruppe mit den Vorbereitungen zur Umsiedlung ins Deutsche Reich. Dazu wurde sie von der Gottscheer Zeitung ermuntert, wobei die Jugend an den Vorbereitungen auf Ausbildungslagern, die alle 25 Stürme im Kočevje-Gebiet einschlossen, besonders teilhatten. Die Organisation lag in der Hand einer kleinen Führung der Volksgruppe, die schon am 23. April 1941 den Ort des Umsiedlungsgebiets in Erfahrung gebracht hatte – im deutschen Besatzungsgebiet, nur 100 Kilo-

meter von ihrem Zuhause entfernt, im Gebiet von Posavje und Obsotelje (»Sawe-Sotla-Streifen«). Die Bekanntmachung, eine internationale Übereinkunft über die Umsiedlung der Deutschen aus Kočevje und Ljubljana, wurde am 23. Oktober 1941 in der Gottscheer Zeitung veröffentlicht, fast gleichzeitig mit der getrennten Ankündigung der Vertreibung der Slowenen aus dem Posavje und dem Obsotelje. Mit der Bekanntmachung und der Annahme der deutschen Staatsbürgerschaft im Sonderzug der EWZ (Einwandererzentralstelle) und der Aussiedlung kann vom Ende der deutschen Volksgruppe in Slowenien gesprochen werden.

Mit dem Erhalt der deutschen Staatsbürgerschaft nahmen die Gottscheer im Besatzungsgebiet der Untersteiermark auch die Gesetzgebung des Deutschen Reichs an. Diese unterschied zwischen reinen Ariern und Volksdeutschen, die auch *Fremdländische deutscher Abstammung* genannt wurden. Ihre Eingliederung in das Besatzungssystem des Reichs und das nahende Kriegsende ließen erwarten, dass die Gottscheer Volksdeutschen auch ihre zweite Heimat verlieren würden. 1945 verließen die meisten Slowenien und schufen sich in einzelnen europäischen Ländern und insbesondere in den USA ein neues Zuhause.

Doch bald nach dem Abzug der Alliierten aus Europa versuchte ein Teil der Führung der ehemaligen Gottscheer Volksgruppe, frei von jeder Schuld, die Landsleute zu verbinden und ihnen die Heimat neuerlich bewusst zu machen. Der Beitrag legt auch dar, welche Pläne Himmler im Hinblick auf die Ansiedlung deutscher Volksgruppen in den Wohnungen der vertriebenen Einheimischen verfolgte und ob die Ideologie der Volksdeutschen tatsächlich zur Intensivierung des Antisemitismus beigetragen hat.

*Portret Rudolfa Maistra, december 1918
(SI_PAM/1693 Zbirka fotografij in razglednic, inv. št. 4091).*